

KEMPEI TAI IN DE KAMPONG

HET REGIME VAN GROTE BROER

WAJANG NIPPON

MASSA MOBIEL

STENEN VOOR RIJST

SINGKEHS DOODGEBLOED

STRIJD ZONDER HOOP

DE STEM VAN NIPPON

GESOL MET SOLDATEN

VIJFTIEN CENT SCHOON

48

Al jarenlang hadden nationaal bewuste Indonesiërs hun ogen gericht op Japan en hun hoop en verwachtingen gebaseerd op de groeiende macht van dat land. Onder invloed van de Japanse leuzen over de gemeenschappelijke welvaartssfeer die heel Oost- en Zuidoost-Azië zou gaan omvatten, zodra de westerse invloed in dat deel van de wereld teruggedrongen zou zijn, waren zij ervan overtuigd dat na de capitulatie van Java in maart 1942 een onafhankelijke Indonesische staat gesticht zou kunnen worden.

Voorshands werden zij teleurgesteld. Zij hadden zich de toevoeging bij de leus over de gemeenschappelijke welvaartssfeer, 'onder suprematie van Japan', onvoldoende gerealiseerd. De Japanse belangen zouden in het proces van de ontwaking van de Aziatische volken prevaleren. Indonesië zou voorlopig een kolonie blijven, zij het onder een nieuwe heerser; het zou slechts dienst doen als reservoir van economische voorraden en mankracht ten bate van de Japanse oorlogvoering.

De medewerking van de volksleiders voor het uitvoeren van deze politiek werd verkregen door het (ogenschijnlijk) stimuleren van de nationale bewustwording van het Indonesische volk door het militaire bestuur. Pogingen tot jappanisering van de maatschappij liepen in eerste aanleg echter spaak op de grote verschillen in geaardheid en levenspatroon tussen de Japanner en de Indonesiër.

Door krijgsgevangenschap en massale internering werd het westerse element volledig uit de samenleving geëlimineerd. De bestuurlijke eenheid van de Archipel, in lange jaren moeizaam nagestreefd door het Nederlandse bewind, werd door de Japanners tenietgedaan. De Japanse pogingen om het economisch leven, dat van december 1941 tot maart 1942 ernstige schade geleden had, weer tot bloei te brengen, gelukten slechts zeer gedeeltelijk; het systeem van regionale autarkie leidde maar tot geringe baten voor de Japanners en had voor een groot deel van de Indonesiërs desastreuze gevolgen. Prijsstijgingen, werkloosheid, armoede en honger namen, hoe langer de oorlog duurde, steeds grotere omvang aan.

Via *3A-Beweging* en *Poetera*, die er geen van beide in slaagden greep op de bevolking te krijgen, kwam het na twee jaar bezetting op Java tot de oprichting van de *Djawa Kokokai*, waarin alle bewoners van het eiland werden vereend en die er in korte tijd in slaagde een massale mobilisatie van de bevolking van Java tot stand te brengen. Volgens Japanse doeleinden: ten bate van hun oorlogvoering. Volgens Indonesische gedachten: ten bate van hun eigen zelfstandigheid. Het laatste bezettingsjaar zou in dat opzicht een interessante ontwikkeling te zien geven.

A.H.P.

DE INDISCHE SAMENLEVING
ONDER JAPAN

HET REGIME VAN GROTE BROER

DRS. R. DE BRUIN



In hun pogingen om de Indonesische bevolking te jappanniseren heeft het de Japanners niet mee gezeten. Er lag een brede kloof tussen de ruwe Japanse militair en de doorsnee-Indonesiër met zijn zachte, meegaande en gevoelige aard. Een Indonesiër kon het bijvoorbeeld niet verdragen dat er iemand aan zijn hoofd kwam. Hij kon dus zeker niet de oorvijgen waarden die de Japanners met losse hand uitdeelden, wanneer hun iets niet zinde. Anderzijds was er veel wat de Japanners in de Indonesiër tegenstond, zoals het lage tempo van werken, de geringe stiptheid van aflevering, de tegenzin om onvoorwaardelijk te gehoorzamen aan een opdracht, de vaak weinig correcte uitvoering van zo'n opdracht, enzovoorts. De Indonesiër moest

Collectie Tee



En zoals deze in het Japanse gezin na de *pater familias* de meeste rechten en privileges bezat, zo had de Japanner het recht strikte onderwerpenheid te eisen van de andere Aziaten, zijn 'jongere broeders'. Hieruit vloeide ook het recht van tuchtiging voort. Het was daardoor ook vanzelfsprekend dat de Japanners de andere Aziaten het Japans oplegden als officiële taal. Iedereen in de bezette gebieden moest zich in die taal kunnen uitdrukken. Ook de Japanse verering van en de zorg voor een gezond lichaam moesten door de Indonesiërs worden overgenomen. *Taisjo* (Zweedse gymnastiek) was een telkens terugkerende bezigheid, die met de dagelijkse werkzaamheden werd verweven. De militaire radio gaf op gezette tijden een korte

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie



veel aan- en afgeleerd worden, in de kortst mogelijke tijd en met harde hand, in figuurlijke en in letterlijke zin. Zo was stelen voor de arme Indonesiër in feite een poging tot nivellering van het grote verschil tussen arm en rijk, terwijl het voor de Japanse militair een misdrijf was. Werd iemand op stelen betrapt, dan liep hij kans zijn rechterhand te verliezen. In het algemeen waren de straffen die de Japanse overheersers aan de inheemse bevolking oplegden in de ogen van de onderdrukte Indonesiër veel te streng. Allereerst moest de Indonesiër dus overtuigd worden van het recht van de Japanners dergelijke strafmethoden op hem toe te passen. De Japanner was immers zijn 'oudere broeder'.

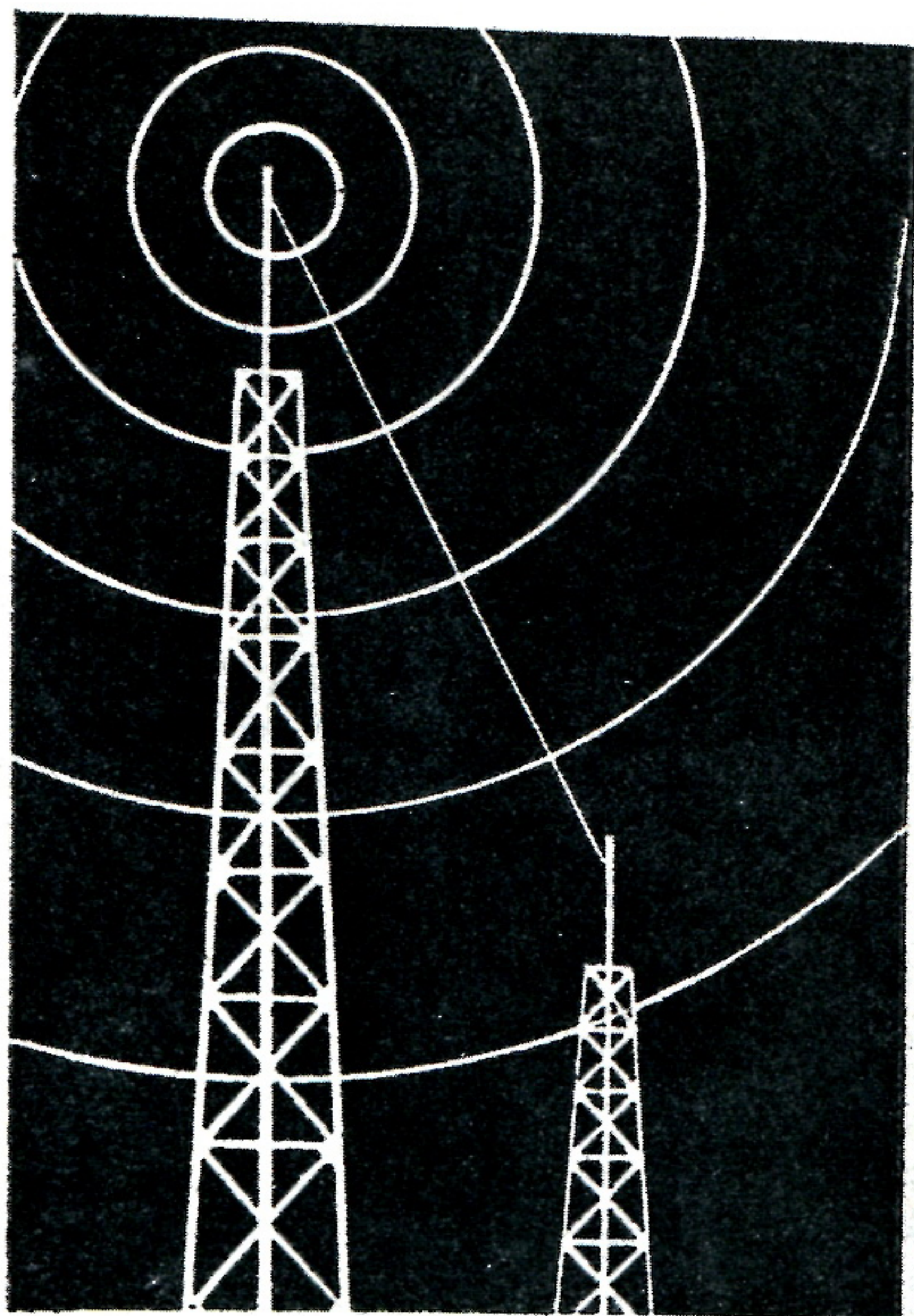
De Japanners wilden hun traditionele zorg voor een gezond lichaam overdragen op de Indonesiërs. Een van de middelen daarbij was 'taisjo' (Zweedse gymnastiek), hier op kinderlijke wijze voor het volk uitgebeeld.

Geheel boven: een vertrouwd beeld uit bezet Batavia — gewapende Japanse soldaten te midden van de Indische bevolking in de tram; 'oudere' en 'jongere' broeders.

Linkerpagina: in de Japanse opvatting had de bezetter alle recht van de overige Aziaten strikte onderwerpenheid te eisen. Voor de Indische bevolking betekende dat onder andere: buigen voor de Japanse vlag.

uitzending als ritmisch hulpmiddel en muzikale achtergrond voor deze gymnastiek. Onder het strenge oog van de Japanse meester waren deze korte onderbrekingen van het werk geen pretje voor de gemoedelijke Indonesiërs, die al te gemakkelijk een loopje namen met tucht en punctuele uitvoering van de hun opgedragen arbeidstaken.

Overigens moest niet alleen het individu ge-jappanniseerd worden, ook de hele samenleving diende volgens Japans patroon te verlopen. De scholieren moesten de klas binnenmarcheren; ze stonden op als de onderwijzer binnenkwam en maakten voor hem een diepe buiging, die hij dan beantwoordde. Pas daarna kon de les beginnen. Er moest orde heersen, alles ging



NICHI-DJÔ NIHONGO RADJIO KÔZA

PENOENT OEN GOENA PENGADJARAN BASA
NIPPON TIAP-TIAP HARI DENGAN RADIO.

LEIDDRAAD VOOR EEN RADIO-
CURSUS IN ELEMENTAIR JAPANSCH.

047935

door

Mrs. T. SATÔ

Maki-ichi

Djilid I

Deel I

keurig in de rij en op de maat, ook in het grote geheel van de maatschappij. Daarom was er een onderverdeling van agglomeraties in buurtgemeenschappen (*tonarikoemi*) onder een (aangewezen) *koemitjo*, en werden die gemeenschappen weer verenigd in *aza's* onder een *azatjo*. Dit buurtsysteem was nodig voor de uitvoering van opdrachten van hogerhand en voor oorlogsdiensten in kleine kring. Deze werden daardoor veel minder kostbaar en veel effectiever. Elke buurtgemeenschap was verantwoordelijk voor eigen daden, zodat de buurtgenoten in feite elkaar controleerden. Dienstbetoon aan elkaar werd hierdoor ook een zaak van eigen en algemeen belang. Geënt op de oude inheemse traditie van onderling

Ook in Nederlands-Indië werd het Japans verplicht gesteld als officiële taal. Om de bevolking daarbij te helpen, verschenen er tijdens de bezetting allerlei cursussen.

hulpbetoon moest dit systeem vooral in de steden de saamhorigheid onder de burgers bevorderen. Hierdoor zouden individualiserende tendensen in de stedelijke bevolking worden tegengegaan. Maar veel succes had dit systeem in de grote steden in de archipel niet. Het onttaarde al spoedig in het inzetten van de armere buurtgenoot (uiteraard tegen extra-betaling via de *koemitjo*) voor diensten die de rijkere had moeten verrichten. Laatstgenoemde kon dan gemakkelijker andere,

meer lucratieve activiteiten ontplooiën. Dit buurtsysteem, dat in januari 1944 op Java werd ingevoerd, kwam op 8 maart onder auspiciën van de *Djawa Hokokai* (organisatie van dienstbaarheid op Java). Hiermee werd een begin gemaakt met de systematische gewestelijke arbeidsinzet op Java. Bij toerbeurt moesten de buurtbewoners in de *sjoë* (de vroegere residentie) werk verrichten ten behoeve van de verhoging van de defensie of ter verbetering van de voedselvoorziening voor de bewoners van het autarkische gewest.

De invoering van een distributiesysteem leidde tot een verbetering in de verdeling van de grondstoffenvoorraden en dergelijke, die vóór het uitbreken van de oorlog in de Pacific door de Nederlands-Indische regering waren aangelegd, vooral op instigatie van dr. H. J. van Mook. Verder werden reeds in het eerste jaar van de bezetting de op Java bestaande bonden omgezet in corporaties. De Indonesische sportbond werd als zodanig erkend. Later werden ook de beoefenaren van vrije beroepen en kunstenaars in dergelijke verbanden ondergebracht. Vooreerst betekende dit dat zij moesten meewerken aan de organisatie van herdenkingsfeesten en plechtigheden. Eerder al waren de Indonesische intellectuelen geregistreerd (op Java ook alle westerse en oosterse vreemdelingen, inclusief de Ambonnezen, Menadonezen en Timorezen die daar woonden). Via de corporaties kregen de aangeslotenen werkopdrachten en werkmateriaal van de Japanse overheid. Was een corporatie van vakgenoten eenmaal opgericht, dan moest men wel lid worden, omdat men anders uitgesloten werd van de materiaaldistributie, hetgeen al spoedig tot werkloos zijn zou leiden. Het voordeel van deze werkwijze was dat controle kon worden uitgeoefend op speciale voorraden, bijvoorbeeld medicijnen, zodat er maar zeer weinig op de vrije markt belandde doch integendeel in corporatieve handen bleef. Dit had weer tot gevolg dat de prijzen in de zwarte handel enorm stegen. Ook in het bedrijfsleven kwamen op last van de Japanse autoriteiten corporaties tot stand. Zo werd op 3 februari 1943 de dagbladpers op Java in een dergelijk verband ondergebracht. De nadruk lag hier duidelijk op het controle-aspect van deze organisatievorm. Het economisch principe kwam weer meer naar voren bij de zogenaamde *koemiat's*, werkzaam op bijna alle terreinen van particulier-economische activiteit. Via zo'n verband werden zeevissers bijvoorbeeld voorzien van vistuig en geholpen bij de bouw van prauwen en de verkoop van de vis. Dit beginsel kwam in de praktijk overeen met dat van de coöperaties in een vrije samenleving. Het is dus te begrijpen dat vooraanstaande Indonesische economen als drs. Mohammed Hatta de verbreiding van *koemiat's* sterk hebben bevorderd. Uit de voorraden consumptiegoederen werden premies verstrekt aan die *koemiat's* welke de beste resultaten afwierpen. Ook werd op deze wijze de zo gewenste gewestelijke autarkie in grote mate bevorderd.

Voor de Indonesische samenleving bleef deze organisatievorm van het bedrijfsleven echter steken in het stadium van het experiment. De oorspronkelijke aantrekkelijkheid ervan ging verloren door de verplicht gestelde leveranties aan de Japanners en dat nog liefst tegen vastgestelde lage prijzen.

WAJANG NIPPON

DRS. R. DE BRUIN



Collectie Tee

Reeds in november 1941 was op het hoogste niveau in Tokyo overeenstemming bereikt over de verdeling van de toekomstige invloedssferen in de Indische archipel: Java en Sumatra zouden onder toezicht van het leger komen, de rest van Indonesië zou ressorteren onder de keizerlijke marine. Hiermee werd gebroken met de eenheid van bestuur die onder het Nederlandse gezag traditie was geworden. De Archipel zou bovendien opgaan in een groter verband: de gemeenschappelijke welvaartssfeer van Oost-Azië. In de praktijk van de oorlogssituatie betekende dit: onder de opperbevelhebber van de zuidelijke gebieden, maarschalk Hisaichi Terauchi, wiens hoofdkwartier gedurende het grootste deel van de bezettingstijd in Singapore

Op het paleis 'Rijswijk' in Batavia werd in de zomer van 1942 de soesoehoenan van Solo geïnstalleerd. De vorst poseert hier met naast hem luitenant-generaal Imamura.

gevestigd was. Hier kwamen dan ook de chefs van staven bijeen van de leger- en marine-eenheden, die tevens hoofd van het militair bestuur in hun district waren.

Sumatra kwam onder het 25e Japanse leger, waarvan het hoofdkwartier werd gevestigd te Boekittinggi (Fort de Kock). Het 16e leger nam Java en Bali voor zijn rekening. De andere Kleine Sunda Eilanden, evenals Borneo, Celebes en de Grote Oost, werden bestuurd vanuit

het marinehoofdkwartier te Makassar. Dit had zijn bijkantoren (*minseiboe*) te Pontianak, Bandjermasin, Makassar, Menado, Ternate, Ambon, Hollandia en Kupang. De landschappen en vorstenlanden bleven onder het Japanse regime bestaan. De hoofden ervan moesten officieel hun onderworpenheid aan de Japanse overheid betuigen. Wat de personen betreft, hadden er wel enige verschuivingen plaats. Verscheidene inheemse vorsten in West-Borneo, onder wie de sultan van Pontianak, werden begin 1944 terechtgesteld wegens trouw aan Nederland en vermeende ondergrondse actie tegen het Japanse bewind. Door de Nederlanders verbannen vorsten werden echter door de Japanners voor zover mogelijk weer op de

troon gezet. Het Japanse bestuur in Indië rustte aanvankelijk dus op het bestaande koloniaal-feodale karakter van de Nederlands-Indische samenleving.

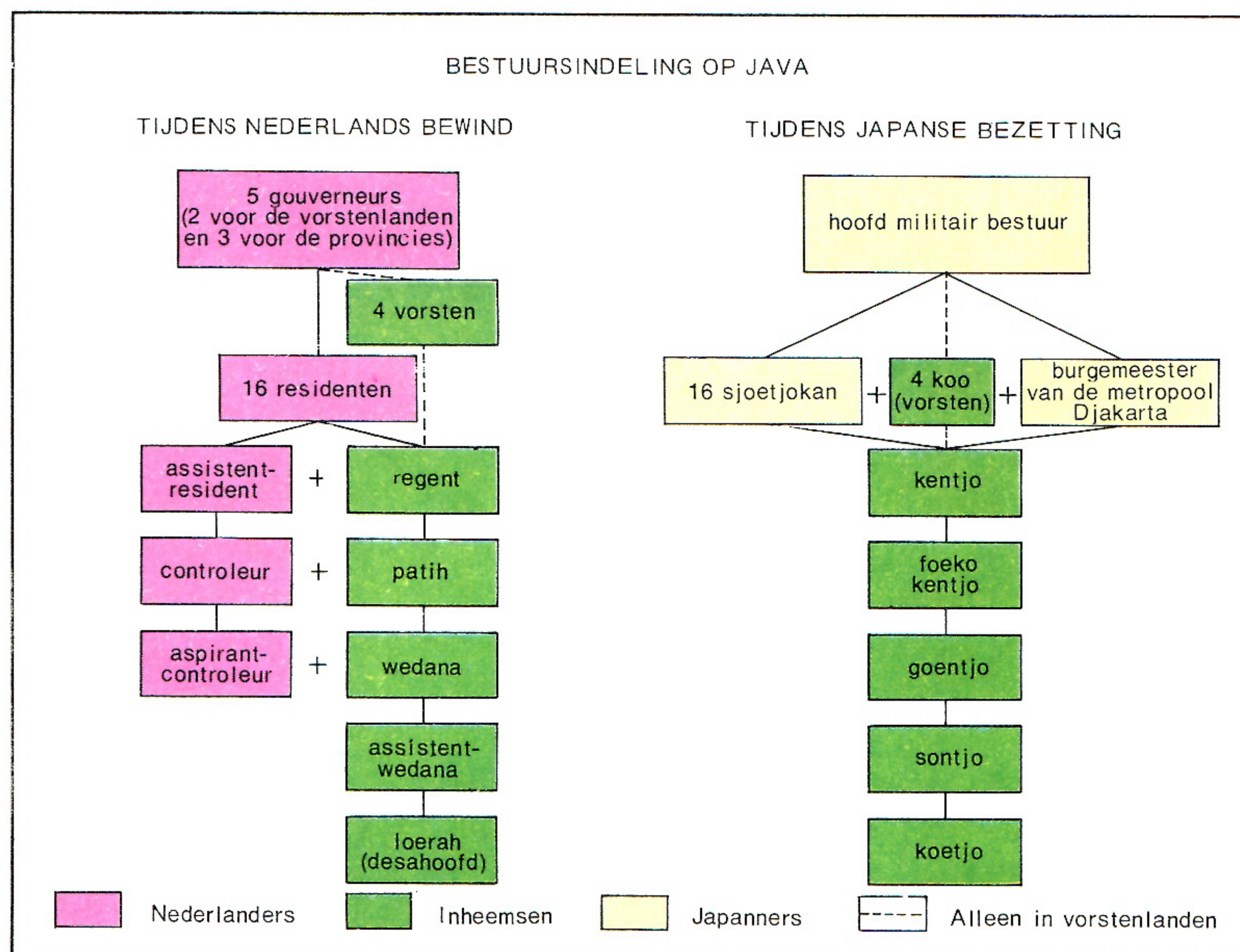
De oude indeling in residenties (destijds onder een Nederlandse resident), die weer onderverdeeld waren in regentschappen (onder een inheemse regent), werd door de Japanners overgenomen. De Nederlandse ambtenaren van het binnenlands bestuur werden (in tegenstelling tot die van de openbare diensten en nutsbedrijven) direct uit hun functies verwijderd en achter tralies gezet of geïnterneerd. Het inheemse bestuurscorps bleef gehandhaafd. Wel kregen de functionarissen Japanse aanduidingen. Een regent werd *kentjo* (hoofd van een

behoud van het al eerder veroverde. Vooral de bevolking van Java vormde een bijna onuitputtelijk reservoir van mankracht, terwijl verder de gewonnen aardolie en andere bodemproducten moesten helpen de Japanse oorlogsmachine draaiende te houden. Het was dan ook niet te verwonderen dat een poging van nationalistische kant om een Indonesisch ministerie te vormen in het begin van de bezetting bruusk de kop werd ingedrukt.

Feitelijk werden de bestaande departementen van algemeen bestuur op Java opgeheven en vervangen door diensten. Er bestond in de Japanse tijd namelijk geen op Java gecentraliseerd bestuur over de archipel meer. Java, Sumatra en de rest van Indonesië (het marine-

den Japanse massaorganisaties opgericht en ontwikkeld om pas daarna in sterk vereenvoudigde vorm op de andere eilanden te worden ingevoerd. Men hield dus de hele bezetting door het oog gericht op Java, dat men als het hoofdeiland bleef beschouwen van het gehele Indische eilandenrijk.

De inheemse bestuursambtenaren op het platteland werden in de uitoefening van hun taak vaak gehinderd door militante Indonesiërs uit de steden die belast waren met het uitvoeren van maatregelen van massaorganisaties als de *3A-beweging* en later de *Poetera*. Er ontstonden nogal eens conflicten met deze lieden, die anti-geallieerde propaganda voerden en de rust op het platteland verstoorden en die zich gesteund

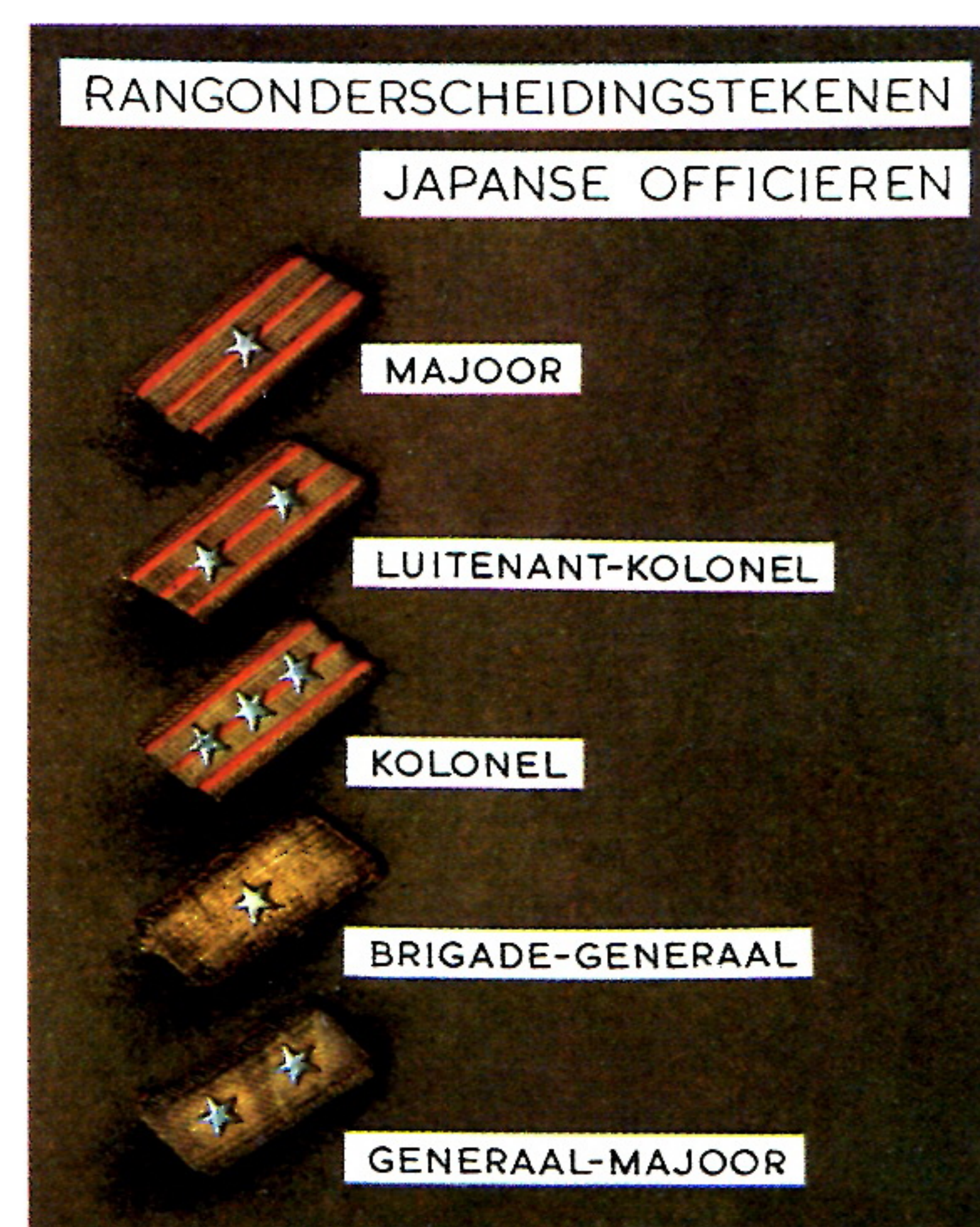


ken = regentschap), de *patih* werd *foekoe kentjo* (letterlijk: assistent-*kentjo*), een dorpshef heette *koetjo*. De functies van de Nederlandse controleur (hoofd van het plaatselijk bestuur) werden door de *kentjo* overgenomen; die van de resident kwamen in handen van een Japanse *sjoetjokan* (gouverneur), een militair met de rang van kolonel. De functie van de Nederlandse gouverneur als hoofd van een provincie werd opgeheven en vervangen door die van de *goenseikan*, hoofd van het militair bestuur, die boven de Japanse militaire gouverneurs stond en die tegelijkertijd chef-staf was. Op Java werd de onderverdeling in drie provincies opgeheven. Java werd als het ware één provincie onder één *goenseikan*. Het inheemse bestuurs-corps stond dus geheel onder Japanse hoofd-officiërs. Parallellangen, zoals die in de Nederlandse tijd bestonden, waren er niet meer. Daar was bovendien geen behoefte aan, omdat er zo weinig Japanse burgers in Indonesië kwamen werken. Bovendien waren deze onderworpen aan de militaire tucht van de Japanse bezetting.

In Japanse ogen was de archipel slechts een van de koloniale wingebieden, goed genoeg als steunpunt voor verdere veroveringen en voor

gebied) hadden hun eigen bestuursapparaten, die geen connecties met elkaar onderhielden. Aan de normale diensten van algemeen bestuur (*boe*) werden enkele specifiek Japanse toegevoegd, onder andere een voor de propaganda en een voor politiezaken. De dienst voor godsdienstaangelegenheden werd toegespitst op de islam, over welke dienst een moslim het toezicht uitoefende.

Toch werd Djakarta (Indonesische nationalisten hadden erop aangedrongen deze stad haar oude inheemse naam Djajakarta (grote stad) terug te geven) nog beschouwd als hoofdstad van de Indonesische archipel. Zo werd er een liaisonkantoor (*boekantoe*) voor het marinegebied opgericht onder schout-bij-nacht Tadashi Maeda. Bovendien kreeg ze de status van metropool (net als Singapore en Tokyo!). Soerabaja werd gezien als de voornaamste vlootbasis van het gebied; op de stafvergaderingen te Singapore bleek de chef-staf van het 16e leger op Java de *primus inter pares* te zijn van de Japanse hoofden van militair bestuur in Indonesië. Java was bovendien de proeftuin voor de Japanse maatregelen. Hier werd de propaganda uitgeprobeerd, voordat ze naar de buitengewesten werd overgebracht; hier wer-



Links: onder de Japanse bezetting werd de bestuursindeling in Nederlands-Indië drastisch gewijzigd, zoals blijkt uit deze vergelijking van de bestuursopzet op Java. De inheemse inbreng is duidelijk versterkt.

wisten door hun opdrachtgevers, die weer connecties hadden met vooraanstaande Japanners in het militair bestuur. Bovendien konden zij altijd dreigen met de *Kempei Tai*, de militaire politie, die ook tot taak had anti-Japanse elementen op te sporen. Wilde een bestuursambtenaar geen medewerking verlenen aan een bijeenkomst of een inzameling, dan kon hij ervan beschuldigd worden het Japanse gezag aan te tasten. Zo werd in 1943 de regent van Probolinggo (Oost-Java), Poedjo, van zijn functie ontheven en terechtgesteld, omdat hij zich pro-Nederlands geuit had. Omstreeks dezelfde tijd geschiedde dit ook met de regenten van Waë en Luhu op Ambon, die eveneens van pro-Nederlandse gezindheid hadden getuigd.

Naarmate de nationaal bewuste Indonesiërs vat kregen op de bevolking, werd de kans groter dat zij de oude functionarissen uit hun ambt verdrongen en zelf bestuursambtenaar werden. Zo werd echter tegelijkertijd het inheemse bestuurscorps allengs rijp gemaakt voor jappaniseren onder auspiciën van de *Djawa Hokokai* (Organisatie voor dienstbetoon op Java), die op 8 maart 1944 werd opgericht, terwijl de *Poetera* werd opgeheven. Er werden buurt-

schappen (*tonarikoemi*) ingesteld, waarin het dorps hoofd maar weinig meer te zeggen had. Het buurtschapshoofd (*koemitjo*) en het wijkshoofd (*azatjo*) regelden de controle op de samenleving. Was het dorps hoofd echter een *Poetera*-man geweest, dan werd hij voor zijn dorp tegelijkertijd *azatjo*. Ook kon hij zijn familieleden tot deze ambten benoemen, want van een verkiezing daartoe was in feite geen sprake. Veel animo voor deze impopulaire functies bestond er onder de gewone dorpsbewoners ook niet, of het moest zijn omdat ze de mogelijkheid boden zich door knevelarijen te verrijken. Zowel voor de dorps hoofden als voor de regenten werden periodiek cursussen (*latihan*) gehouden om hen op te voeden in de Japanse geest. Zij werden dan gewezen op de goede bedoelingen van Japan en op hun plicht zich geheel te onderwerpen aan de Japanse overheid en zich te wijden aan de uitvoering van de Japanse maatregelen. Maar bovenal was het hun taak het volk de nieuwe geest (*semangat*) bij te brengen om het ene grote doel te bereiken: een gemeenschappelijke welvaartsfeer voor Groot-Oost-Azië onder leiding van Japan.

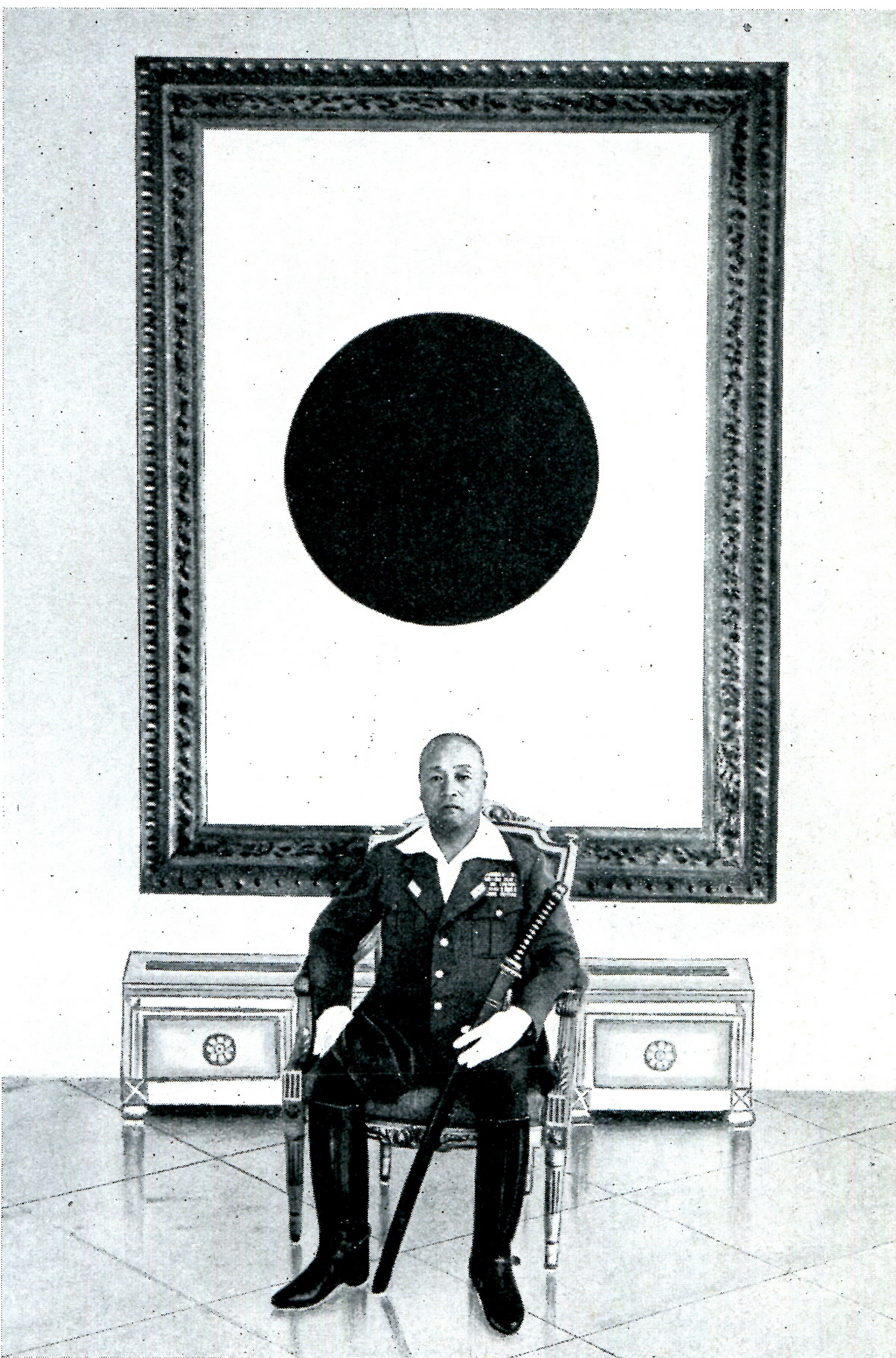
Tot medio 1943 moesten alle Nederlandse ambtenaren bij de openbare diensten en in de gouvernementbedrijven wel gehandhaafd blijven. Veel Japanners waren weliswaar opgeleid tot Zuidoost-Azië-deskundigen en een aantal van hen was bestemd om de Nederlandse ambtenaren in Indië te vervangen, maar op 8 mei 1942 kwamen velen van deze specialisten om, toen hun schip, de 'Taiyo Maru', bij Kioesjoe door een Amerikaanse onderzeeboot werd getorpedeerd. Toen echter de politieke onbetrouwbaarheid van de Nederlanders was gebleken (bij het oprollen van hun verzetsorganisaties), werden de in Nederland geboren onder hen geïnterneerd, samen met vele Indo-europeanen. De Indische Nederlanders in de 'vrije' samenleving mochten doorwerken; zij vormden voorlopig de ruggegraat van het ambtenarenapparaat dat Japan ten dienste stond. Veel vertrouwen in hen had het militair bestuur echter niet. Daarom werd er streng op hen gelet. Indonesische nationalisten wilden zich bovendien graag meester maken van hun functies; velen van dezen, die zich onder het Nederlandse bewind uit ideële motieven niet hadden aangemeld bij het ambtenarencorps en een moeilijker bestaan hadden gezocht in het bedrijfsleven of in de vrije beroepen, bezetten thans al de opengevallen plaatsen van de zogenaamde volbloed Nederlanders. Nog meer Indonesiërs stonden op de nominatie om ingepast te worden in de middelbare rangen. Deze vroegere 'non-coöperatoren' (die niet met de Nederlanders hadden willen samenwerken) kregen hun kans, toen vele Indo-europeanen bij bedrijfsongevallen door materiaalstijging of onvoorzichtigheid beschuldigd werden van sabotage. Ze werden uit hun ambt gezet en hadden het hard te verduren bij de *Kempei Tai*. Hun plaatsen werden onmiddellijk ingenomen door genoemde nationalisten. Zo werd langzamerhand ook het ambtenarencorps bij de openbare diensten en in de gouvernementbedrijven door nationaal bewuste Indonesiërs geïnfiltreerd. Onder hen waren er die rancunes hadden ten opzichte van de Nederlanders. Die wrok konden zij botvieren als helper bij de *Kempei Tai* (in de marinegebieden bij de

Tokkei Tai) ofwel als medewerker bij de politieke inlichtingendienst. Laatstgenoemde dienst was de 'gedachtenpolitie' van de Nederlands-Indische regering geweest en werd, met uitsluiting van de Nederlanders uiteraard, door het Japanse militair bestuur als zodanig overgenomen.

Overigens werden ook de Nederlandse instanties voor summiere rechtspraak gehandhaafd. Natuurlijk werden de voor Europeanen bestemde raad van justitie en hogere gerechtshoven geliquideerd. Politieke misdrijven (hier-

Het hoogste gezag op Java berustte bij de opperbevelhebber van het 16e Japanse leger, luitenant-generaal H. Imamura.

onder vielen alle daden die beschouwd werden als tegen het Japanse gezag gericht) werden door een krijgsraad berecht. Voor de beklaagden was geen beroep mogelijk noch bijstand van een advocaat. De *Kempei Tai* had ook de bevoegdheid om verdachten voor onbepaalde tijd gevangen te houden onder het voorwendsel dat hun zaak nog in onderzoek was. Ook had ze het recht arrestanten na uitgebreide (en pijnlijke) verhoren zonder meer vrij te laten of terecht te stellen. Door deze willekeur werd de *Kempei Tai* zeer berucht. Bovendien stond men bloot aan arrestatie op aangifte door wie dan ook. De opsporingsinstantie voor economische delicten werd vooral de *keibodan*. Dit corps was aanvankelijk uitsluitend bedoeld voor



Collectie Tee



OUDERE BROER BEVEELT

Regelingen betreffende geest en houding, 21 januari 1944.

I-1. Indien wij een hogere in rang ontmoeten, op straat, thuis, in een kamer, op kantoor, of op een andere plaats, dienen wij als lagere in rang het eerst de hogere te groeten.

2. Bij dit eerbetoon dienen wij oprecht te zijn, omdat wij anders niet eerbiedig zijn.

3. Als wij groeten, moeten wij de betrokken persoon recht in het gelaat zien, of wij al dan niet een hoofddeksel dragen.

4. Bevinden wij ons in een groep of lopen wij in het gelid, dan groet alleen de hanco (groepscommandant-red.); de anderen kijken de groete slechts aan.

5. De gegroete persoon dient de groet dadelijk te beantwoorden. Indien hij hiermede nog niet gereed is, d.w.z. wanneer hij zijn hand nog niet heeft laten zakken, indien hij een hoofddeksel op heeft, of wanneer hij zijn hoofd nog niet heeft opgericht, indien hij blootshoofds is, mogen zijn begroeters hun begroeting nog niet beëindigen.

6. Indien wij bij het begroeten geen hoed op hebben, moeten wij ons hoofd buigen in de richting van de te groeten persoon.

7. Gedurende de begroeting of bij het beantwoorden van een groet mogen wij niet lachen, niet roken enz., maar moeten wij een flinke houding aannemen.

8. Als wij onder het hardlopen een hogere in rang ontmoeten, moeten wij dadelijk gewoon langzaam gaan lopen en dan onze groet brengen.

II-1. Wanneer wij door een meerdere worden geroepen, moeten wij direct met een 'Hai' antwoorden. Wij moeten dadelijk naar hem toe gaan en zeggen: 'Watakushi wa mairi masita', dat is: 'Hier ben ik al.'

2. Bij het aanspreken dienen wij in de houding te staan.

3. Als wij spreken moeten wij dat met luide stem doen, niet als een vrouw. Wij mogen daarbij niet hurken.

4. Op het werk mag men niet zingen of fluiten.

5. Vijf minuten vóór het hijsen van de vlag of bij andere plechtigheden, dient men zich reeds opgesteld te hebben in afwachting van de autoriteiten. Ook als men een meerdere moet vergezellen, dient men 5 minuten vóór het vastgestelde vertrek uur klaar te staan.

III-1. Men moet zijn hoed niet willekeurig, bijv. scheef opzetten, maar goed. Boven beide oren moet een ruimte zijn van twee vingerbreedten.

2. De kleding moet steeds schoon zijn. Indien de kleding gescheurd is, moet deze versteld worden.

3. De nagels moeten bijgeknipt zijn, dus steeds kort. Lang haar moet netjes gekamd zijn.

4. Men mag niet met open mond zitten, omdat men anders beschouwd wordt als een leeghoofd.

5. Wanneer men tegen iemand spreekt, dient men die persoon aan te kijken. De ogen mogen niet naar links of rechts dwalen.

6. Wij mogen volstrekt niet lui zijn, maar moeten vlijtig zijn.

(Uit: 'Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting 1942—1945' — Franeker 1960)

luchtbeschermingstaken, maar de strakke doorvoering van de gewestelijke autarkie maakte het nodig aan de grenzen van de vroegere residenties posten te plaatsen die controle uitoefenden op binnenkomende en uitgaande goederen en produkten. Hiervoor was een uitgebreid douanesysteem nodig, dat zeer kostbaar zou zijn. Door gebruik te maken van de vrijwilligers van de *keibodan* werd het mogelijk de kosten zo laag mogelijk te houden. Dat de leden van dit corps zich op uitgebreide schaal aan knevelarijen schuldig maakten, lag voor de hand. Zij werden bovendien ingeschakeld bij de controle op de verplichte rijstleveranties en de aanplant van ricinus, waarvan de olie diende voor smering van vliegtuigmotoren.

Nederlands-Indië behoorde tot de zogeheten zuidelijke gebieden, waarover veldmaarschalk Terauchi het opperbevel had.

Als eerste aanzet tot verlening van medezeggenschap in het landsbestuur aan Indonesiërs werden sinds september 1943 lokale, gewestelijke en centrale adviesraden ingesteld met een overweldigende meerderheid van Indonesische leden. Aan de (Japanse) hoofden der diensten van algemeen bestuur werden bovendien Indonesische adviseurs toegevoegd. Voorlopig moesten zij de Japanse meesters naar de mond praten, maar de tijd kwam al gauw dat hun kritiek op het Japanse bewind steeds luider zou klinken ...

MASSA MOBIEL

DRS. R. DE BRUIN



Collectie Tee

Door de misleidende Japanse propaganda vóór het uitbreken van de Pacific-oorlog waren de Indonesische nationalistenvanvankelijk van mening dat met de bezetting van hun land door de Japanners het tijdstip zou aanbreken voor een zelfstandig Indonesië. Niets was minder waar! In Japanse ogen moest de archipel een kolonie blijven. Wel echter moest er gebruik worden gemaakt van de grondstoffen en de mankracht waarover Indië beschikte. Deze waren zeer welkom voor versterking van het Japanse oorlogspotentieel. Vooral Java bezat met zijn ruim veertig miljoen inwoners een grote arbeidsreserve. Om deze te kunnen inschakelen was echter de medewerking van volksleiders nodig. Ze moesten de massa over-

De leden van de 'seinendan' werden de militante voorvechters van het Nieuwe Java. Uit hun midden ontstond later de 'Peta'.

tuigen van de noodzaak met Japan samen te werken door het leveren van arbeidskrachten. Verder moesten de politiek bewusten gepaaid worden met de mogelijkheid dat ze te zijner tijd een zelfstandige natie zouden vormen. Hun streven naar onafhankelijkheid moest langs de weg der geleidelijkheid verlopen, maar hoe lang die weg zou zijn, zou Japan zelf wel bepalen.

Direct na de Japanse bezetting van Batavia kwamen de nationalistische leiders, die niet

door de Nederlanders verbannen waren, met allerlei voorstellen om een kabinet van Indonesiërs te vormen. Er ontstond een felle strijd om de zetels, waarbij de politieke partijen elkaar beschuldigden van onbetrouwbaarheid en machtswellust. Toen kwam het Japanse bevel dit gekrakeel te beëindigen. Er kon nog geen sprake zijn van een eigen Indonesisch kabinet; het gezag bleef voorlopig in handen van het Japanse militaire bestuur; elke politieke activiteit moest tot nader order ondergeschikt worden gemaakt aan het grote oorlogsdoel: het scheppen van een gemeenschappelijke welvaartssfeer in Groot-Oost-Azië. De nationalistenvoerden de samenbundeling van de massa, waarvoor in Japan al sinds enkele jaren

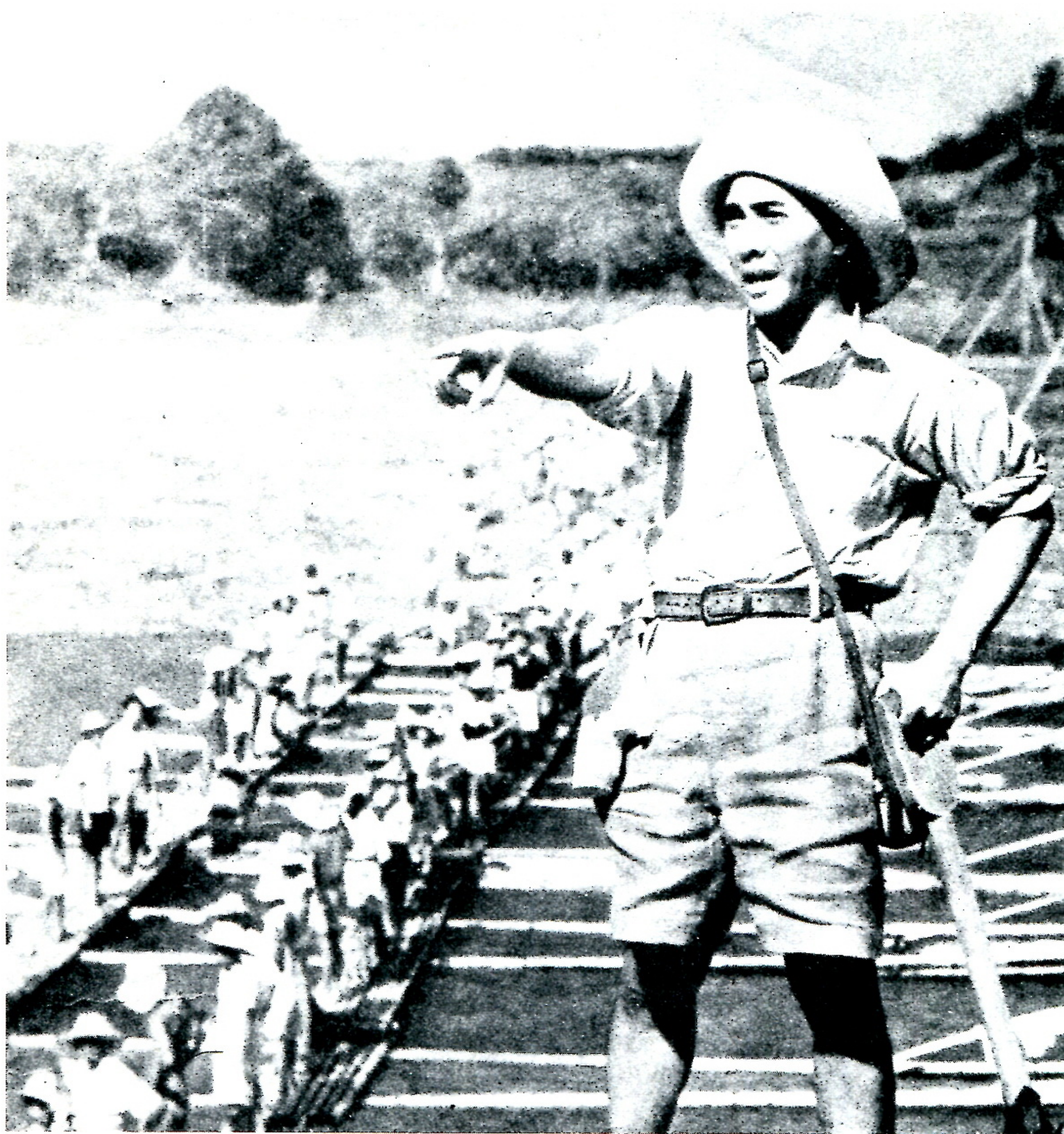
een organisatievorm was uitgedacht. De leiding zou berusten bij een voorman van de belangrijkste politieke partij die er toen op Java bestond: de *Parindra* (Partij voor Groot-Indonesië). Deze partij had die eer mede te danken aan het feit dat ze sinds 1937 betrekkingen had onderhouden met de ultranationalistische Zwarte Draak-organisatie van Mitsuru Toyama in Tokyo. In 1938 was een vooraanstaand *Parindrist*, mr. Soedjono, van Java naar Japan vertrokken om er docent te worden aan de *Tokyo School for Foreign Languages*. Samen met zijn partijgenoot, de Sumatraan Madjid Oesman, en de Japanner Hitoshi Shimizu had hij toen al de latere propaganda in Indonesië voorbereid. Deze was gebaseerd op het leider-

immers samen met de blanke Nederlanders tegen de Japanners gestreden. De Indonesische natie, zo had Douwes Dekker geredeneerd, moest gevormd worden door een samensmelting van alle bevolkingsgroepen in het land, uiteraard met uitsluiting van de blanken. Voor de Japanners had dit principe vele voordelen. De hele bevolking van Java kon op deze simpele manier in één enkele organisatie gecontroleerd worden. De financiering van haar activiteiten kon voorlopig geschieden uit bijdragen van Chinezen en Arabieren. Vooral de eerstgenoemden waren er verheugd over op deze wijze hun bestaan veilig te kunnen stellen, bang als zij waren voor Japanse represailles wegens hun vooroorlogse steun aan het China

houder van Buitenzorg, destijds de residentie van de Nederlandse gouverneur-generaal. Men vond hem geen krachtige persoonlijkheid en bovendien werd hij door die nationalistische welke principieel niet in Nederlandse overheidsdienst hadden willen treden, de zogenaamde non-coöperatoren, als een coöperator (kortweg *co*) beschouwd. De *non's* konden het onderling maar moeilijk eens worden over een nieuwe leider. Uiteindelijk viel hun keus op ir. Soekarno, wiens verblijfplaats aanvankelijk echter niet bekend was. De reeds genoemde Madjid Oesman, die vanuit Batavia naar zijn geboorteland Sumatra werd gezonden om er ook een *3A-organisatie* op te zetten (maar wiens eigenlijke missie mislukte door tegenwerking van

Links: Soekarno als 'romoesja'. De latere Indonesische president heeft bij het ronselen van deze mensen een rol gespeeld.

Rechts: 'Asia bangoen' (Azië ontwaak), een affiche van de partij 'Parindra'.



schap van Japan over de andere Aziaten. Als zodanig was Japan het licht en de beschermer van Azië. De drie elementen — leiderschap, licht en beschermer — vindt men in het maleis terug in de drie A's van de *3A-beweging*, zoals die op Java geconstitueerd werd op 29 april 1942, de verjaardag van de Japanse keizer. Dr. E. F. E. Douwes Dekker, die op zijn particuliere handelsschool in Bandung het gebruik van de Japanse taal onder de inheemse intellectuelen reeds voor de oorlog had gestimuleerd, had in deze organisatie bewerkt, dat men zich richtte op een samengaan van Indonesiërs, Chinezen en Arabieren. De Indo-europeaan konden in het begin van de bezettingstijd nog niet in dit patroon worden ingepast. Zij hadden

van Tsjang Kai-sjek. De organisatie van de *Parindra* stond geheel ten dienste van de nieuwe beweging; zelfs de partijgroet *hidoep* (leve!) werd overgenomen. Alleen het partij-uniform werd verboden, evenals het partijlied *Indonesia Raya* (Groot-Indonesië).

Overigens konden de Indonesische leden van de *3A-beweging* de sterke benadrukking van de suprematie van Japan niet erg waarderen. Zij aanvaardden wel het Japanse leiderschap, maar niet in deze absolute vorm. Moeilijkheden gaf ook de figuur van de *Parindrist* mr. Samsoeddin, die tot leider van de beweging was benoemd. Hij was lid geweest van het college van gedelegeerden in de Volksraad en wet-

het militair bestuur), trof de banneling in Padang. De militaire autoriteiten op dit eiland gaven Soekarno aanvankelijk geen toestemming naar Java terug te keren. De druk van de nationalistische werd echter zo groot, dat de Japanners tenslotte toegaven. In alle stilte en vergezeld door een *Kempei Tai*-agent stapte Soekarno op 6 juli 1942 aan wal in de vissershaven van Batavia en kwam als het ware langs deze zijdeur binnen. Van die dag af was de *3A-beweging* echter in principe tot mislukken gedoemd. Immers, Soekarno was wel een krachtige persoonlijkheid en had een heel ander idee van de Indonesische natie dan Douwes Dekker. Indonesië moest van vreemde smetten vrij blijven, dus in elk geval geen Chinezen. Arabieren waren als islamieten nog aanvaardbaar, al zag hij in hen ook de lieden die met woekerrente de arme Indonesiërs uitzogen.

Met Soekarno's komst op Java kregen de non-coöperatoren de wind in de zeilen. Maar deze groep moest haar krachten bundelen, voordat van een nieuwe opzet sprake kon zijn. Hiertoe vormden vier vooraanstaande Indonesische leiders begin november 1942 een viermanschap, de *Empat Serangkai* (letterlijk: vier aan één snoer). Het bestond uit ir. Soekarno, de politicus, drs. Mohammed Hatta, de econoom, Ki Hadjar Dewantara, de opvoedkundige, en Kiai Hadji Mas Mansoer, de moslem. Soekarno als initiatiefnemer kon vooral de twee laatstgenoemden slechts met moeite voor zijn plannen winnen. Dewantara had namelijk met Douwes Dekker steeds gestreden voor een samengaan van alle in Indië geboren. En de islamiet Mansoer wilde de uitzonderlijke positie van zijn groep niet zonder meer prijsgeven door op te gaan in één organisatie, samen met niet-islamitische nationalistische. Hij was voorzitter van de modernistische moslemorganisatie *Moehammadijah* en als zodanig bedong en verkreeg hij de toestemming dit verband te laten voortbestaan, evenals de op 13 juli 1942 heropgerichte *MIAI*. Deze overkoepelende bond van bewuste islamieten was in 1937 gevormd en was sterk antiwesters georiënteerd. De Japanse autoriteiten konden in deze situatie niets anders doen dan de organisatie van moslemwetgeleerden, *Nahdatoel Oelama*, even-



Rede van Hare Majesteit koningin Wilhelmina uitgesproken op zondag 6 december 1942 voor Radio Oranje, Londen.

(...) In vroegere radio-redes kondigde ik reeds aan, dat het in mijn bedoeling ligt, na de bevrijding, de gelegenheid te scheppen om gezamenlijk te overleggen over een voor de veranderde omstandigheden passende bouw van het Koninkrijk en zijn deelen.

De daartoe bijeen te roepen rijksconferentie werd in een regeeringsverklaring van 27 Januari 1942 nader omschreven. Deze conferentie, waarin vooraanstaande vertegenwoordigers van de drie overzeesche deelen van het Koninkrijk met die van Nederland aan een ronde tafel zullen samenkomen, werd in de toen nog vrije gebiedsdeelen Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao reeds voorbereid.

Vooraf in Nederlandsch-Indië waren daartoe uitvoerige gegevens verzameld, welke mij nog in December 1941 vanwege den Gouverneur-Generaal hebben bereikt.

De strijd in Nederlandsch-Indië heeft deze veelbelovende voorbereiding verstoord.

Wij kunnen haar eerst weder hervatten, zoodra een ieder zijn overtuiging vrijuit zal kunnen uitspreken.

Staat het dus vast, dat vernieuwing noodig is in den staatkundigen bouw van het Rijk en in dien van Nederland en de overzeesche gebieden, het zou daarom niet juist en ook niet mogelijk zijn daarvan nu reeds den vorm te willen bepalen. Ik weet hoeveel groots en goeds in Nederland onder den druk der bezetting, aan het groeien is; ik weet, dat zulks ook in Indië het geval is, waar de saamhorigheid door het ondervonden leed wordt versterkt.

Dit kan slechts worden uitgewerkt in vrij overleg, waarbij de beide gebiedsdeelen van elkanders denkbeelden zullen willen kennismaken.

Bovendien heeft de bevolking van Nederland en van Nederlandsch-Indië, door haar lijden en haar verzet, haar recht bevestigd om mede te beslissen over den vorm, die zal worden gegeven aan die verantwoordelijkheid van het geheele volk tegenover de wereld en van de verschillende bevolkingsgroepen tegenover elkander en tegenover zichzelf.

Door daarop nu vooruit te loopen zou dat recht worden miskend en het door bittere ervaring verworven inzicht van mijn volk worden terzijde geschoven.

Ik ben overtuigd, de geschiedenis en de berichten uit de bezette gebieden bevestigen mij daarin, dat het Rijk na den oorlog zal kunnen worden opgebouwd op den hechten grondslag van volledige deelgenootschap, die de voltooiing zal betekenen van hetgeen zich in het verleden reeds heeft ontwikkeld.

Ik weet, dat geen politieke eenheid en verbondenheid op den duur kunnen blijven bestaan, die niet gedragen worden door vrijwillige aanvaarding en de trouw van de overgrote meerderheid der burgerij.

Ik weet, dat Nederland dieper dan ooit zijn verantwoordelijkheid voelt voor den krachtigen groei der overzeesche gewesten, en dat de Indonesiërs in de langzaam gegroeide samenwerking den besten waarborg vinden voor het herstel van hun vrede en geluk.

De laatste jaren hebben getoond, dat in beide volken de wil en het vermogen tot harmonisch en vrijwillig samengaan zeer duidelijk aanwezig zijn.

Een op dien grondslag gevestigde rijkseenheid stuurt aan op de verwezenlijking van het doel waarvoor de Vereenigde Naties strijden, zooals dit onder meer in het Atlantic Charter is belichaamd en waarmee wij aanstonds konden instemmen, omdat het de grondslagen bevat van onze eigen opvatting van recht en vrijheid, waarvoor wij in den loop der geschiedenis goed en bloed geofferd hebben.

Ik stel mij voor, zonder vooruit te loopen op de adviezen der rijksconferentie, dat zij zich richten zullen op een Rijksverband, waarin Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao tezamen deel zullen hebben, terwijl zij ieder op zichzelf de eigen, inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met den wil elkander bij te staan, zullen behartigen. Ik meen, dat zulk een aangelegenheid en samenwerking aan het Rijk en zijn deelen de kracht kunnen geven om hun verantwoordelijkheid naar binnen en naar buiten ten volle te dragen.

Daarbij zal voor verschil van behandeling op grond van ras of landaard geen plaats zijn, doch zullen slechts de persoonlijke bekwaamheid der burgers en de behoeften van de verschillende bevolkingsgroepen den doorslag geven voor het beleid der Regeering.

(Uit: 'Koninklijke woorden over Nederland-Indonesië' — Wereldbibliotheek Vereniging, Amsterdam/Antwerpen, 1950)

eens erkennen. Hoewel hiermee de eenheid onder de islamitische voormannen op Java niet werd gediend, hoopte het militair bestuur toch via deze zelfstandige verbanden de massa van moslems te kunnen bereiken. Evengoed als het de nationalistische leiders Soekarno, Hatta en Dewantara de kans gaf hun aanhang te mobiliseren. Hoe gering die in feite was, wist de bezetter toen nog niet!

Tijdens de herdenkingsfeesten van de val van Java, van 8 tot 11 maart 1943, werd in Batavia, na ontvangen goedkeuring uit Tokyo, plechtig de tweede massabeweging geïnstalleerd, de *Poetera* (Centrum van volkskracht ten behoeve van de oorlog). Ze stond onder leiding van het hierboven genoemde viermanschap en op geheel Java werd er nogal ophef van gemaakt. De nationalististen dachten met de *Poetera* eindelijk de macht in handen te kunnen krijgen. Ze trachtten de bevolking over te halen zich te distantiëren van de oude dorpsverbanden en van het traditionele gezag van hoofden en bestuursambtenaren. Hiermee sneden ze zich echter in de vingers, want wat de Japanners vooral wilden vermijden, was het verstoren van rust en orde. Vooral op het platteland was dit gestook tegen het feodale gezag van dorpschoude en landadel extra-gevaarlijk, omdat de Japanners te weinig troepen op Java hadden. Bovendien bleek al spoedig dat de invloed van de nationalisten op de massa te verwaarlozen was, evenals die van de moslemleiders. De inheemse bevolking had er nog geen notie van een grote natie te zijn, maar wel leefde er onder haar een sterk gevoel van lokale saamhorigheid en lotsverbondenheid. Ze stond daardoor afwijzend tegenover ieder die niet tot haar kleine gemeenschap behoorde. Zo iemand was en bleef voor haar een vreemdeling. Voor de gedachte van de politieke eenheid was ze nog niet rijp. Maar evenmin was deze massa echt islamitisch. Integendeel, ze hield nog sterk vast aan het vroegere geloof in geesten en magische krachten. Moslem was men slechts in naam: men moest nu eenmaal een godsdienst hebben. Maar de moskeebeambte moest niet te veel belasting vragen en de bijeenkomst op vrijdag in de moskee was maar lastig. De kinderen hoefden hun jeugd niet door te brengen in de kloosterachtige *pesantrens*; ze konden beter karbouwen of geiten hoeden of op het land helpen dan te leren de *koran* foutloos te reciteren op die doffe dreuntoon. Er waren wel wetgeleerden die in een dorpsgemeenschap en soms ver daarbuiten grote invloed hadden, maar dat was niet, omdat zij zo zuiver moslem waren, maar omdat ze over geheimzinnige krachten beschikten. Zij konden je genezen, als je ziek was; zij verschaften je afweermiddelen, *djimats*, tegen boze geesten en van hen kon je hulp verwachten om je wensen vervuld te krijgen. Al prevelde zo'n man onverstaanbare (Arabische) spreuken en las hij uit toverboeken in Arabisch schrift, hij was toch veel meer een inheemse geestenbezwijder, een medicijnman, dan een echte islamitische wetgeleerde.

Voor het militair bestuur op Java werd het al spoedig duidelijk dat noch de nationalistische noch de islamitische leiders de grote invloed op de massa bezaten die zij voorgaven. Nog altijd oefenden de traditionele dorpschoude

en feodale aristocraten het eigenlijke gezag uit over de inheemse bevolking. Zij waren het die in feite de massa van de inheemsen in hun greep hadden.

En zo ziet men dan in de loop van 1943 de aandacht van het Japanse militair bestuur op Java zich richten op een bestuurlijke reorganisatie naar Japans model. Het systeem van de buurtschappen werd ingevoerd en daarbij werden de inheemse bestuursambtenaren zoveel mogelijk ingeschakeld. Het lot van de *Poetera* was daarmee bezegeld: zij zou dezelfde weg gaan als haar voorgangster, de *3A-beweging*. Als massaverband had ze afgedaan, eenvoudig omdat zij de bevolking niet

samengaan van de *MIAI*, de *Nahdatoel Oelama* en de *Moehammadijah*. Hiermee leek de eenheid onder de islamitische voormannen op Java bereikt, zij het onder druk van het militair bestuur. Ook zij moesten samen met de nationalistten hun bijdrage leveren aan het opvoeren van de weerbaarheid van het eiland.

De Indonesische schooljeugd was op Java al in de eerste tijd van de bezetting georganiseerd in het *Jeugdkorps van Groot-Azië*, met als kader de jeugdafdeling van de *Parindra*, de *Surya Wirawan* (de Heldhaftige Zon). De leden van de *Surya* droegen nog een tijdlang hun uniform, maar al spoedig werd dit verboden. Het nieuwe jeugdkorps stond aanvankelijk onder auspiciën

van gedwongen arbeid. Het exerceren dat haar werd bijgebracht, was eigenlijk slechts bestemd om de werkers ordelijk en zonder vervoermiddelen op die plaatsen te krijgen waar men hen te werk wilde stellen. Een echte militaire training was er (nog) niet bij, ook niet bij de stads-*seinendan*. Bij deze laatsten beperkte de arbeid zich meestal tot het schoonhouden van straten en het deelnemen aan festiviteiten van propagandistische aard. Ze waren voorzien van een lange stok, zoals padvindende hadden. In september 1942 als experiment in Semarang (Midden-Java) begonnen, breidde de *seinendan* zich over Java uit, aanvankelijk langzaam, maar na december 1942 veel sneller. Eerst in mei 1943 kreeg deze jeugdbond van



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

ANTWOORD: JA!

'Alhamdulillah, Allah — Hij zij geloofd, is er geen God dan hij — gaf mij een wenk.

Daar, bij de ingang van de Bgarai-vallei heb ik geantwoord: ja! De onafhankelijkheid van Indonesië kan alleen door samenwerking met Dai Nippon worden bereikt. Aan de ingang van de Ngarai-vallei werd ik mij ervan bewust dat de levenslijn van Indonesië in Azië ligt, werden mij doel en bedoeling van de oorlog in Groot-Oost-Azië duidelijk, begreep ik hoe leugenachtig de anti-Japanse propaganda der Geallieerden is.'

(Soekarno in 'Asia Raya'

13 november 1944)



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Boven: de Indonesische leiders ir. Soekarno, drs. Mohammed Hatta, Ki Hadjar Dewantara, Kiai Hadji Mas Mansoer en M. Soetardjo Djojahadikoesoemo (van links naar rechts).

Links en rechts: twee voorbeelden van de wijze waarop ook de jongsten tijdens de Japanse bezetting in de militante geest van Nippon werden opgevoed.

in haar greep had kunnen krijgen. De oorlogssituatie werd voor Japan bovendien zo hachelijk, dat een bundeling van alle bevolkingsgroepen in één enkele overkoepeling noodzakelijk werd. Zo werd op 8 maart 1944, naar het voorbeeld van Formosa, op Java opgericht de *Djawa Hokokai* (*Organisatie van dienstbaarheid op Java*), de derde (in werkelijke zin van eerste en enige) massaorganisatie uit de Japanse tijd. Ze omvatte alle ingezetenen van Java, inclusief de Indo-europeanen en de Japanse burgers. Ook de moslems waren erbij aangesloten, al behielden zij hun nieuwe algemene organisatie, de *Masjoemi* (*Raad van overleg voor moslems in Indonesië*). Deze was in november 1943 tot stand gekomen door het

van de *3A-beweging* en moest zich na de vorming van de *Poetera* ook onder de vleugels van deze organisatie scharen. Het elitekarakter van dit jeugdkorps moest toen echter verdwijnen. Ook de jongeren in fabrieken en bedrijven en die van het platteland moesten in één verband worden samengebracht. Daartoe werd het Japanse model van de *seinendan* (jeugdbond) overgenomen. Deze bonden werden vanuit de gewestelijke hoofdplaats (*sjoe*) georganiseerd. De Japanse militaire gouverneur was ook de commandant van deze *Sjoe Seinendan*. Hij benoemde haar lokale leiders en bepaalde welke werken de georganiseerde jongelieden ter hand moesten nemen. Vooral de jeugd op het platteland werd veelvuldig ingezet bij deze

het militair bestuur haar reglement. Van de latere echte massaorganisatie, de *Djawa Hokokai*, vormden deze bonden een hechte steunpilaar. Geïndoctrineerd met Japanse begrippen en leuzen werden zij de militante voorvechters van het Nieuwe Java, de belichaming van de 'Nieuwe Geest'. Uit haar midden kwam ook het verlangen op naar een vrijwilligersleger, de *Peta*, waarvan de eerste lichting in de eerste helft van september 1943 werd opgeroepen.

Omstreeks deze tijd kwam ook het bevel tot coördinatie van de vrouwenorganisaties. Los van elkaar bestonden deze al sinds de *3A-beweging*, maar het werd nu noodzakelijk geacht ze in één verband onder te brengen. Zo ontstond op 11 september 1943 op Java de *Foejinkai* (Vrouwenvereniging). Voor de politiek bewuste Indonesische vrouwen was dit een welkome ontwikkeling, al dienden ze daarbij de belangen van het militair bestuur niet uit het oog te verliezen. In de praktijk betekende dit naast het werk in de buurtschap ook de zorg voor de gezinnen van geronselde arbeiders (*romoesja*) en voor die van *Peta*-militairen en *Heiho*-(hulp)soldaten. Reeds in

de *Poetera*-periode waren de *romoesja's* in grote getale op Java geworven en ingezet voor werk aan de fronten, vliegvelden, havens en spoorwegen op de eilandengroepen ten oosten van Nieuw-Guinea, in de buitengewesten en in Birma. De kans dat deze lieden ooit weer terug zouden komen, was uiterst miniem. Tropische ziekten en onvoldoende voeding dunden hun gelederen. In het kader van de *Djawa Hokokai* moest zelfs de hele manlijke bevolking van 17 tot 55 jaar bij toerbeurt ingezet worden om in de eigen *sjoe* (de naam voor de vroegere residentie) te werken. Vaak moesten deze mensen ver van hun woonplaats verblijven. Aan hun gezinnen, die de normale inkomsten moesten derven, werd door de steunorganisatie

eenvoudige middelen onschadelijk te maken. Op deze wijze werd de hele bevolking waakzaam gehouden. Aan een normaal leven kwam ze niet meer toe: voor het eerst in de Tweede Wereldoorlog voelde men de last van de totalitaire strijd. In deze periode werd de bevolking het nut van de massa-actie bijgebracht. Als er een eenvoudige, niet mis te verstane oproep uitging, stond iedereen gereed en stortte men zich op de gevraagde activiteit. Met de *seman-gat baroe*, de nieuwe geest, werd de bevolking op deze manier met raffinement geïndoctrineerd.

In de buitengewesten was de hierboven geschetste ontwikkeling in grote lijnen ook wel

hoofden (*hoeloebalangs*). Aan de eersten werd een aparte organisatie, de *Poesa*, gegund, maar ook hier bleek samenwerking met de inheemse landadel voor de bezetter toch wel van groter belang, wilde men de massa meekrijgen. Na de nodige zuiveringen, waarbij ettelijke weerspannige *hoeloebalangs* uitgeschakeld werden, ging men ook hier over op het *hokokai*-systeem, net als elders op Sumatra. Door de gebrekkige verbindingen was er nergens sprake van een provinciale *hokokai*, zoals op Java. De afzonderlijke *sjoe hokokai's* bleven in hogere mate dan op Java het geval was apart van elkaar opereren.

Op Borneo lagen de moeilijkheden weer anders. De bevolking was er schaars en woonde zeer



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

bij mondjesmaat voedsel verstrekt. In het begin was er ook textiel bij, maar al spoedig werd die slechts uitgereikt voor bijzondere prestaties of bij speciale gelegenheden.

De *Djawa Hokokai* voldeed inderdaad aan de Japanse verlangens de hele bevolking te activeren voor de oorlogvoering. Periodiek werden er luchtbeschermingsoefeningen gehouden, waarbij men met brandblusmateriaal uitrukte, eerste hulp verleende, slachtoffers wegvoerde op primitieve brancards, enzovoorts. Algemene schoonmaakkdagen hadden plaats, waarbij ook de wegen, de openbare gebouwen en de parken een fikse beurt kregen (de stadsreinigingsdiensten functioneerden niet meer!). Men maakte jacht op spionnen en leerde hoe een vijand met

te bespeuren. De *3A-beweging* bleef er echter steken in de fase van de propaganda, die in het door de Japanse marine bestuurd gebied (Borneo, Celebes, de Grote Oost en de Kleine Sunda Eilanden) de hele bezetting door heeft geduurd. Op Zuid-Celebes heeft men, net als op Java, een soort *Poetera* gehad, onder de naam *Soedara*. Een poging van Indonesische zijde om iets dergelijks op touw te zetten in het sterk nationalistische Minangkabau (West-Sumatra) werd door de Japanners zonder meer afgewezen. In Atjeh, het moeilijke gewest bij uitstek, heeft het militair bestuur handig kunnen laveren tussen de islamitische wetgeleerden, die hier meer invloed hadden op de bevolking dan elders in de archipel, en de feodale

verspreid over het grote eiland. Van een echte massaorganisatie kon hierdoor geen sprake zijn. Die had trouwens voor de Japanners geen enkele zin, omdat Borneo toch geen arbeiders op grote schaal kon leveren. In de eerste maanden van 1944 hadden er bovendien grote zuiveringsacties plaats, waarbij vele Chinezen, inheemse vorsten en andere feodale hoofden de weg naar de plaats van hun terechtstelling opgingen.

Zo bleef Java het hoofdeiland van de archipel, waar medio 1944 na veel gebroddel de massa tot in de kleinste uithoeken georganiseerd was ten behoeve van de Japanse oorlogsinspanning. Pardon: ter bevordering van 'de gemeenschappelijke welvaartssfeer in Groot-Oost-Azië!'.

STENEN VOOR RUST

PROF. DR. W. JAPPE ALBERTS



De Japanners troffen in Nederlands-Indië geen volledig, normaal werkend en onbeschadigd economisch apparaat meer aan. Drie maanden oorlog hadden hun stempel gedrukt op de economische situatie van het land en geleid tot toenemende verwarring en stagnatie. Dit laatste vooral, omdat de interinsulaire scheepsverbindingen belemmerd werden door de activiteiten van Japanse vlootten (vooral onderzeeboten) die in de Nederlands-Indische wateren verscheidene handelsschepen buitmaakten of tot zinken brachten. Ook het verkeer met de landen buiten Nederlands-Indië werd door dit gevaar bedreigd, terwijl Japanse luchtbombardementen hier en daar schade toebrachten aan haveninstallaties. Al spoedig dreigde een blokkade van de havens aan de noordkust van Java: Tandjong Priok, Cheribon, Tegal, Semarang en Surabaya, terwijl verscheidene havens in de buitengewesten, met name op Sumatra, Borneo en Celebes, door het opdrijven van de Japanners in de gevechtszone kwamen te liggen. Daarbij kwam dat er gebrek aan scheepsruimte ontstond, waardoor de situatie in de havens onaangenaam werd en de in- en uitvoer stagneerden. Men had weliswaar rekening gehouden met een onbruikbaar worden van de havens op Java's noordkust en daarom de

outillage uitgebreid van de enig bruikbare haven op de zuidkust, Tjilatjap, maar de spoorwegverbinding van deze havens met het binnenland — een enkelsporige lijn — was daarop onvoldoende berekend; zij had een te geringe capaciteit, hetgeen leidde tot opstoppingen in de haven.

Dit alles veroorzaakte reeds een zekere verwarring. De situatie werd er niet beter op, toen orders en tegenorders elkaar opvolgden en er enige maatregelen en waarschijnlijk niet geheel doordachte voorschriften kwamen van het departement van economische zaken in Batavia, zoals bijvoorbeeld de opdracht de volkomen onbrandbare voorraden kinabast in brand te steken. De slechts ten dele uitgevoerde politiek van de 'verschroeide aarde' was geen succes. De tenuitvoerlegging ervan werd niet alleen voor een belangrijk deel verhinderd door de snelle opmars van de Japanners, maar ook door de gebrekkige voorbereiding en de onduidelijke instructies. Weliswaar werden er verscheidene vernielingen verricht — bijvoorbeeld van een deel van de olieraffinaderijen — maar het grootste gedeelte van het produktieapparaat bleef intact, evenals de meeste wegen, bruggen, gebouwen en spoorlijnen. Blijkbaar was dat ook de bedoeling van de bezetters,

gezien de strenge maatregelen die ze namen tegen hen die aan de vernielingen hadden meegewerkt en van wie er verscheidenen werden terechtgesteld.

Al met al troffen de Japanners geen puinhoop aan, maar wél een land waarvan het economisch bestel ernstige schade had geleden. Wilden de bezetters ten volle profijt trekken van hun verovering, dan moesten ze deze schade — met inbegrip van de niet overmatig grote oorlogsschade — herstellen en de Nederlands-Indische economie weer op gang brengen. Met de kort voor het uitbreken van de oorlog te Batavia gevoerde handelsbesprekingen tussen Nederlands-Indië en Japan in gedachten, mag men aannemen dat het inderdaad de bedoeling was dat Indië onmiddellijk zou worden ingeschakeld ten dienste van de Japanse economie. Ook de verklaring van de Japanse minister-president Tojo op 23 juni 1942 wees in die richting: instandhouding van de economische hulpbronnen en opwekking van buitenlandse (dat wilde zeggen: niet-Japanse) ondernemers tot samenwerking met Japan in het Groot-Oostaziatische economische blok.

Over welke middelen beschikten de bezetters en welke maatregelen namen zij om het door hen gewenste effect te bereiken? Wat werd de

positie van de in Nederlands-Indië aanwezige westerlingen en vooral van de Nederlanders in het nieuwe economische bestel? En tenslotte: wat was het uiteindelijke doel van de Japanners en hoe wilden ze dat bereiken?

Om met de laatste vraag te beginnen: de bezetter stond een 'Groot-Oost-Azië' of 'Groot-Japan' voor ogen. Daarin paste uiteraard geen Nederlands bewind in Nederlands-Indië, maar ook geen overheersende positie of zelfs maar een belangrijke plaats voor een bedrijfsleven dat in hoofdzaak geleid werd door Nederlanders en andere westerlingen. Het moest worden vervangen door een economisch bestel dat door Japanners geleid en beheerst werd.

Onmiddellijk na de capitulatie werd een Japans militair bestuur ingesteld dat alle bevoegdheden van de Nederlands-Indische overheid overnam en die overheid geheel uitschakelde. In het desbetreffende besluit werden behalve overheidsinstanties merkwaardigerwijze uitdrukkelijk ook de 'rijks-kininefabrieken' genoemd, waarmee de gouvernementskinoonderneming 'Tjinjiroean' en de 'Ban-

Rechtsboven: met behulp van onder andere dit affiche probeerden de Japanners, daarbij gesteund door vele nationalistische leiders, arbeidskrachten te ronselen voor werk buiten Indië, de zogenaamde romoesja's. De tekst luidt: 'Zet steeds alle krachten in op alle terreinen.'

Hiernaast: Japans geld zoals dat tijdens de bezetting van Indië in omloop was.



dungse Kininefabriek' werden bedoeld. De laatste was echter een particuliere onderneming. Verwonderlijk was deze onmiddellijke belangstelling overigens niet. In de eerste plaats was kinine een zeer belangrijk oorlogsmateriaal; de Japanners hadden het broodnodig voor hun troepen in geheel Oost-Azië. Maar er was nog een andere reden. Om de opkomst van een Japanse kinine-industrie te belemmeren, hadden de Nederlanders de levering van kinabast aan Japan zoveel mogelijk beperkt, en toen een van de Japanse gedelegeerden tijdens de Japans-Indische handelsbesprekingen de kininefabriek in Bandung wilde bezoeken, kreeg hij daarvoor geen toestemming. Op 11 maart 1942 moest men dezelfde man wél toelaten en kreeg de aanwezige directeur een pak slaag. De Japanners namen het bedrijf onmiddellijk over.

Zo scherp als in dit geval traden de Japanners in het begin lang niet overal op. Er was eerder sprake van een zekere voorzichtigheid en van de neiging gebruik te maken van de vaak aanwezige bereidheid tot medewerking van de Nederlanders die dachten aan het belang van de bedrijven en ernstige werkloosheid onder de inheemse bevolking wilden voorkomen.

Wat het civiele bestuur betreft: er moest niet

KERAHKAN TEROES!



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie



alleen beheerd, geadministreerd en georganiseerd worden, maar ook de bruggen, wegen, haveninstallaties en machines moesten worden hersteld — allemaal werkzaamheden waarvoor onder de inheemse bevolking slechts zeer weinig leidinggevende krachten en technici beschikbaar waren. Zulke deskundigen hadden de Japanners wel; met de Japanse troepen waren reeds gemilitariseerde ambtenaren en specialisten meegekomen. Maar noch hun aantal, noch hun deskundigheid was voldoende om de zaken weer op gang te brengen. Hoewel de Japanners van plan waren de westerlingen op den duur geheel uit te schakelen, waren zij aanvankelijk dus nog genoodzaakt van de diensten van een deel van hen gebruik te maken. Wel deden ze dat in steeds geringere mate, naarmate zij de westerlingen konden vervangen door Japanners en inheemsen.

De Japanse interneringspolitiek was op deze ontwikkeling afgestemd: eerst werden alle bestuursambtenaren geïnterneerd en daarna, vanaf de zomer van 1942, volgden geleidelijk aan de overige Nederlanders en buitenlanders. Betrekkelijk kleine groepen westerlingen bleven, uiteraard onder Japans toezicht, ook daarna hun werkzaamheden vervullen; zij werden voor een deel ondergebracht in zoge-

naamde 'werkkampen'. Daarbij bleef een groot aantal Indo-europeanen buiten de internering, wat ook het geval was met de Chinezen, voor zover zij niet als onbetrouwbare elementen gevangen werden gezet. Met de spoedig volgende internering van Europese vrouwen en kinderen was het westerse element uit de Nederlands-Indische samenleving praktisch verdwenen, een feit dat uiteraard duidelijke economische gevolgen had, zowel in de produktieve als in de consumptieve sfeer.

In de maanden die aan deze situatie voorafgingen, namen de Japanners een aantal maatregelen die tot doel hadden het economische leven weer op gang te brengen, de controle erop te herstellen en het tevens in te passen in het 'Groot-Oostaziatisch' geheel. Omstreeks 1 april 1942 bevalen zij de aanmelding van alle voorraden handelsgoederen en met name van de ondernemingsprodukten, met de bepaling dat daarover op geen enkele wijze mocht worden beschikt zonder voorafgaande toestemming van de Japanse autoriteiten. Voorts werd bepaald dat lonen en prijzen niet mochten stijgen boven het niveau van 1 januari 1942. In afwachting van nadere maatregelen werden bankzaken verboden en banksaldi geblokkeerd. Die nadere maatregelen bestonden onder meer hieruit dat in mei 1942 de banken weliswaar heropend werden, doch onder Japans toezicht en met inschakeling van de Yokohama Specie Bank en de Mitsubishi Bank. Andere Japanse banken werden ingeschakeld voor de financiering van de industrie en van de weer opengestelde uitvoer naar Japan. Deze werd weer mogelijk door het beschikbaar komen van ondernemingsvoorraden en door enig herstel van de haveninstallaties. Volgens Japanse berichten werd nog in 1942 de schade hersteld aan de olie-installaties en aan de tinwinningsbedrijven op Banka en Billiton, maar ook hier zal dit herstel wel tot het meest noodzakelijke beperkt zijn gebleven.

Moeilijkheden ondervonden de Japanners genoeg. Herhaaldelijk werden technici uit de interneringskampen gehaald om herstelwerkzaamheden te verrichten of om inlichtingen te verstrekken. Speciale aandacht schonken de Japanners aan de suikercultuur op Java; zij overwogen zelfs de mogelijkheid deze cultuur (die over een moderne outillage beschikte) uit te breiden teneinde elders, onder meer op Formosa, gronden beschikbaar te krijgen voor de rijstcultuur die eveneens uitbreiding behoeft. In dit streven paste ook het voornemen om de lichte industrie, die aangewezen was op grondstoffen uit de zuidelijke gebieden en dus ook uit Nederlands-Indië, naar die gebieden zelf over te brengen. Dit plan was mede ingegeven door het gebrek aan scheepsruimte, doch het werd, evenals verscheidene andere plannen, nimmer uitgevoerd. Ook andere bedrijven genoten Japanse belangstelling, hetgeen er meestal toe leidde dat zij in Japanse handen overgingen. Dat was bijvoorbeeld het geval met de reeds genoemde en vrijwel onbeschadigde 'Bandungse Kininefabriek', waarvan de produktie spoedig werd hervat en die gedurende de gehele oorlog bleef werken, aanvankelijk nog met inschakeling van Nederlandse employés. In Batavia en Surabaja werden machinefabrieken en scheepswerven overgenomen, benevens enige andere fabrieken, onder meer die van autobanden. Voorts werden ook

de grote hotels overgenomen en voorzien van Japans leidinggevend personeel. Eveneens schonken de Japanners aandacht aan de landbouwbedrijven. Op Java werd een bureau ingesteld dat de thee-, kina- en rubberondernemingen beheerde en controleerde en dat de produkten ervan inkocht en verhandelde. Een soortgelijk bureau werd opgericht voor de suikercultuur.

Al deze ondernemingen werden in beslag genomen als vijandelijke eigendommen en zouden, zoals premier Tojo later verklaarde, ook na de oorlog niet worden teruggegeven. Op Sumatra werd de palmolieproduktie onder controle gesteld, terwijl grote hoeveelheden Sumatratabak van de eveneens geconfisqueer-

binnenlandse verbindingen op de afzonderlijke eilanden was het slecht gesteld. De spoorlijn Batavia-Surabaya werd in oktober 1942 weliswaar heropend, maar het late tijdstip wijst er al op dat de zaken niet zo best liepen. Een van de redenen was dat het materieel onbruikbaar was geworden mede ten gevolge van algehele verwaarlozing.

De onoverzichtelijkheid van de economie als gevolg van de oorlogstoestand werd nog vergroot door de decentralisatie die de Japanners doorvoerden. Het belangrijke eiland Sumatra werd bestuurlijk met Malakka verenigd. In oktober 1942 werd de Javase Bank geliquideerd, evenals de overige Nederlandse en buitenlandse bankinstellingen. Hun activa wer-

den in beslag genomen en in hun plaats traden Japanse banken met een aantal filialen. In het kader van de aanpassing aan de Oostaziatische economie, waarin ook een plaats was ingeruimd voor de bevolkingscultures, werden theeplantages gerooid en katoenaanplantingen aangelegd. Deze cultuur was echter voor de uitvoer van geringe betekenis. De Japanners stimuleerden het stichten van kleine bedrijven door de inheemse bevolking, maar veel welvaart bracht deze poging niet. De armoede nam toe, de prijzen stegen, de geldcirculatie verminderde en de werkloosheid kreeg een steeds grotere omvang. Hoewel de berichten na 1943 schaars werden, mag wel worden aangenomen dat de economische situatie met de dag verslechterde.

Rechts: een van de manieren waarop de Japanners de werkloosheid bestreden, was de vorming van een inheems leger van hei-ho's.

de tabaksplantages naar Japan werden verscheept. In de tinmijnen en de olieraffinaderijen werd gewerkt, maar in hoeverre hier inderdaad sprake was van produktie en export, is niet duidelijk.

De berichten van Japanse zijde over het economisch herstel klonken nogal optimistisch, maar waren over het algemeen weinig exact. Veelal waren ze gesteld in de toekomstige tijd en maakten ze veelvuldig gebruik van termen als 'worden voorbereid', 'ongeveer vooroorlogse omvang', 'zal binnenkort beginnen', etcetera. De berichten over herstel verschenen tot ver in 1943; zij maakten wel gewag van plannen, maar weinig van de uitvoering ervan, zodat men bepaald niet de indruk kreeg van een omvangrijke economische bedrijvigheid. Dit klopt wel met de berichten over een toenemende werkloosheid onder de inheemse bevolking, zowel in de steden als op het platteland. In Batavia en omgeving, waar veel werklozen heen trokken, moest zelfs tot steunverlening worden overgegaan. De Japanners namen daarnaast nog twee maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid: het (grotendeels gedwongen) wegvoeren van arbeiders, onder meer naar Malakka, Birma en Sumatra, en de werving van krachten voor een inheems leger, de zogenaamde *Hei-ho's*, die onder meer werden gebruikt voor de bewaking van de interneringskampen. Afdoende waren deze maatregelen niet, zodat de Japanners zich ook inspanden om door prijsmaatregelen en voorraadvorming de kosten van levensonderhoud voor de inheemse bevolking zo laag mogelijk te houden. Of deze prijspolitiek succes had, is de vraag; de voorschriften moesten keer op keer gepubliceerd worden.

Ook het verkeer met Japan en het zo belangrijke interinsulaire verkeer wilden niet vlotten. In de eerste plaats kwam dat door het gebrek aan scheepsruimte, want de vloot van de Koninklijke Paketvaart-Maatschappij was goeddeels uit Indië verdwenen. Dit gebrek deed zich steeds sterker gevoelen, zodat de Japanners voor het vervoer van goederen en personen inheemse zeilprauwen moesten inschakelen. Het optreden van geallieerde onderzeeboten in de archipel maakte de situatie nog erger. In de loop van 1944 was Nederlands-Indië praktisch van Japan afgesneden, een situatie die de economische toestand in de Archipel niet ten goede kwam. Ook met de



Collectie Tee

SINGKEHS DOODGEBLOED

DR. J. WOLTRING

Toen Nederlands-Indië door de Japanners was bezet, bleek het vrijwel onmogelijk inlichtingen uit de kolonie te ontvangen. De bevelhebbers van de geallieerde strijdkrachten in Zuidoost-Azië en de Stille Oceaan, respectievelijk admiraal Mountbatten en generaal MacArthur, wilden uiteraard wel graag geïnformeerd worden. MacArthur had al voorgesteld *singkehs* (Chinese geheime agenten) naar Nederlands-Indië te sturen. De Nederlandse ambassadeur bij de regering van de Chinese republiek te Tsjoengking, A. H. J. Lovink, had op 20 november 1943 vanuit Tsjoengking twee rapporten over deze zaak gestuurd aan de minister van buitenlandse zaken in Londen, mr. E. N. van Kleffens.

Lovink bleek het eens met de opvatting van vice-admiraal C. E. L. Helfrich en diens onderbevelhebber C. J. Wingerder (zie ook pagina 1273): het voorstel van MacArthur stuitte bij hen op bezwaren, zowel met betrekking tot de strategische plannen van de generaal zelf, als in verband met de geheimhouding van voornemens aan Nederlandse zijde. Chinese deskundigen zouden die plannen gemakkelijk uit de verzamelde gegevens kunnen afleiden. Bovendien achtte Lovink elke vermenging van twee geheime diensten uit den boze, zeker als het de koppeling betrof van een westers geleide geheime dienst in Azië aan een Chinese organisatie die geheel andere doeleinden nastreefde. China, meende Lovink, schopte vooral met zijn emigrantenpolitiek tegen het zere been. De Chinezen hadden in Nederlands-Indië een economisch sterke positie opgebouwd en China eiste praktisch exterritoriale rechten voor hen op. In Brits-Indië waren daarvan eveneens tekenen aanwijsbaar, terwijl ook onder de anti-Franse Anamieten in Indo-China en Koe-ming een Chinees vuurtje werd gestookt.

Volgens Lovink namen de beide China's (dat van de met Japan samenwerkende Wang Ching Wei te Nanking en dat van Tsjang Kai-sjek te Tsjoengking) in dit vraagstuk hetzelfde standpunt in, Nanking openlijk en in de lijn met Japan; Tsjoengking wat bedekter. Als Japan van de kaart geveegd zou zijn, stond niets het samengaan van beide China's in de weg: hun 'basis tegen het Westen' was dezelfde, schreef Lovink, en dat zou ook de basis zijn van elke regering die in China aan de macht mocht komen. De Chinezen hadden natuurlijk geen bezwaar als de Nederlanders *singkehs* in Indië binnenhaalden. Bovendien vond geen van beide China's het erg als het radiografisch contact werd onderhouden in een geheime Chinese code. Voor hen kón het niet mooier,

Uwe Majesteit,

Het zij ons vergund met den grootsten eerbied zich tot Uwe Majesteit te wenden om bij dezen verslag uit te brengen over hetgeen door onze Vereeniging is verricht en wat door ons is geleden gedurende de bezetting van Nederlandsch-Indië. In Mei 1942 is door ons op Java eene Vereeniging opgericht welke den naam draagt 'De Chineesche Anti-Japansche vereeniging 'Fuk Hsing She', hetgeen beteekent de Vereeniging welke 'Herrijzing' en 'Vooruitgang' beoogt (...) Het doel van de oprichting onzer organisatie was om achter de voornemens en plannen te komen van de vijandelijke activiteit en de verkregen gegevens aan de Geallieerde Militaire Autoriteiten door te geven, teneinde op deze wijze ons aandeel bij te dragen in den oorlog tegen de Japanners. Het was ons een genoegen deze werkzaamheden vanaf Mei tot en met November 1942 te kunnen verrichten en vele belangrijke gegevens konden wij middels onze geheime zenders in de verschillende havens van Azië aan de Geallieerde troepen doorgeven.

Inmiddels organiseerden wij hierdoor tevens het geheime Roode Kruis en de Stadswacht op Java. Helaas werd ons kantoor te Poerwokerto op 28 November 1942 door den vijand bezocht en bij het ingesteld onderzoek werden alle onze medewerkers door de Japansche Militaire Politie gearresteerd.

Zes van onze hoofdpersonen werden na hunne arrestatie door den vijand vermoord dan wel doodgemarteld. (...)

Bovendien werden nog 16 onzer medewerkers ingevolge opdracht van het Japansch Militair Gerechtshof van 30 juni 1943 als oorlogsmisdadigers veroordeeld en gevangengezet. (...)

Al onze bezittingen werden door de Japansche militairen in beslag genomen, terwijl wij als slaven in de gevangenis werden behandeld.

Eerst op den 27sten September 1945 werden wij door de Geallieerde Militairen vrijgelaten.

Het is ons vergund tot heden nog te mogen leven en te wonen in Uw Koninkrijk, waarvoor wij Uwe Majesteit met den grootst mogelijken eerbied bij dezen onze dankbaarheid wenschen te betuigen en waarbij wij tevens den zegewensch willen uitspreken dat het Koninkrijk der Nederlanden, ook in deze gewesten, nog lang zal mogen blijven voortbestaan.

(Uit een brief van 4 april 1947 aan koningin Wilhelmina)

maar wij moesten, volgens Lovink, niet rekenen op een gelijkwaardige beantwoording van zulk dienstbetoon.

Lovink liet Helfrich weten dat hij geen termen aanwezig achtte in te gaan op diens suggestie Stilwell te raadplegen, de commandant van de Amerikaanse troepen in Birma, China en India en stafchef van Tsjang Kai-sjek. Volgens Lovink had Stilwell zich al aan China verkocht. Stappen in deze richting konden de Nederlandse regering en hemzelf alleen maar compromitteren. Lovink schreef dat hij aarzelde dit onderwerp in Tsjoengking aan te roeren. In Australië lag dat volgens hem anders: Helfrich kon de Nederlandse bezwaren tegen *singkehs* met minder gevaar voor ernstige gevolgen aan MacArthur uiteenzetten.

Lovinks advies werd in Londen besproken in de ministeriële commissie voor algemene oorlogvoering. Deze bleef unaniem vasthouden aan de regel dat in Nederlands-Indië alleen mocht worden gewerkt met Nederlandse onderdanen onder controle van de Nederlandse sectie van het *Allied Intelligence Bureau* dat in Australië was gevestigd.

De minister van koloniën, H. J. van Mook, seinde op 7 januari 1944 aan Van der Plas in Australië dat deze al het mogelijke moest doen om te voorkomen dat in Nederlands-Indië een Chinese inlichtingendienst zou worden ingezet. Als het niet gelukte het plan van MacArthur te torpederen, mocht het in elk geval niet door ons worden goedgekeurd. Enkele dagen later liet de Chinese militaire attaché in Canberra, Wang Chi, weten dat hij op instructie van MacArthur een tiental *singkehs* had aangevraagd. Zij zouden bij het *Allied Intelligence Bureau* worden ingezet in de westelijke *Pacific*, met name op Borneo, Celebes en Java. Sommigen van hen kwamen van Sumatra, maar het liet Wang Chi koud of zij Nederlandse onderdanen waren of niet.

Met de mededeling dat men wachtte op nadere instructie werd Wang Chi in Canberra aan het lijntje gehouden. Inmiddels nam Helfrich contact op met MacArthur. In een onderhoud te Colombo verzekerde de generaal aan Helfrich dat het standpunt van de Nederlandse regering zou worden geëerbiedigd.

Van het 'plan-Wang' is dus uiteindelijk afgezien. Dit betekende niet dat er eventueel geen Nederlands-Indische Chinezen konden worden ingezet. MacArthur beloofde opnieuw in Nederlands-Indië niets te zullen ondernemen zonder Helfrichs instemming. Hiermee is deze zaak 'doodgebloed', zoals dat in de officiële stukken heet.

STRUD ZONDER HOOP

C. VAN DEN HOOGENBAND
DRS. R. DE BRUIN



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Eerste-luitenant J. B. H. Willemsz Geeroms leidde de guerrillastrijders op Nieuw-Guinea.

Toen luitenant-generaal H. ter Poorten, de legercommandant in Nederlands-Indië, op 8 maart 1942 de capitulatie aanvaardde, was hij gedwongen het telegrafisch bevel in te trekken dat hij op 4 maart 1942 aan alle troepencommandanten had gezonden. In dat telegram had hij hun niet alleen opdracht gegeven tot het uiterste door te vechten, maar ook om over te gaan tot het voeren van een guerrilla, als het verband tussen de verschillende onderdelen verbroken zou worden.

Ondanks het intrekken van dit bevel is er in Nederlands-Indië in een paar gebieden buiten Java op beperkte schaal guerrillastrijd gevoerd, voornamelijk onder leiding van officieren die niet wilden berusten in het staken van de vijandelijkheden. Zo zette in Atjeh de eerste-luitenant der marechaussee H. van Zanten met ongeveer zeventig man de strijd voort, omdat hij spoedig een geallieerde landing verwachtte. Dank zij de hulp die hij kreeg van een administrateur van een van de thee-ondernemingen, viel hij pas op 10 maart 1943 in Japanse handen. Op 25 oktober werd hij terechtgesteld. In Menado, op Noord-Celebes, werden op 25 augustus 1942 de eerste-luitenants J. A. de Jong en W. H. van Daalen onthoofd. Ze waren op 9 augustus door de

De eerste-luitenant der marechaussee H. van Zanten, die in Atjeh de strijd voortzette.

Japanners gegrepen, nadat ze de bezetter ruim vier maanden lang gevoelige verliezen hadden toegebracht.

Van meer betekenis was de guerrillastrijd die op het eiland Timor werd gevoerd door 200 Australiërs en 255 KNIL-militairen. Ze hadden zich tijdens de strijd tegen de Japanners in het binnenland teruggetrokken en hergroepeerden zich omstreeks half april 1942 in het westelijke gedeelte van Portugees Timor. Het legertje stond onder bevel van de Nederlandse commandant op Timor, luitenant-kolonel N. L. W. van Straten, die er na veel moeite in slaagde met een Portugese leverancier een contract van twee maanden af te sluiten voor de levering van levensmiddelen. Van Straten ging tot actie over, toen er uit Australië kleding, schoeisel en geneesmiddelen waren gearriveerd; men bepaalde zich daarna voornamelijk tot het leggen van hinderlagen. Toen de Japanners er niet in slaagden Van Straten ertoe over te halen zijn verzet te staken, besloten ze de guerrillastrijders krachtig aan te pakken. Als gevolg daarvan moesten de geallieerde troepen naar het oosten van het eiland uitwijken, terwijl een gedeelte van hen gevangen werd genomen. In november 1942 begonnen de Japanners in het operatiegebied

Eerste-luitenant J. A. de Jong, in augustus 1942 in Menado, op Noord-Celebes, onthoofd.

alle bewoonde plaatsen te verwoesten, waardoor de voedselvoorziening van de guerrilla's in ernstig gevaar kwam. Omdat ze bovendien veel last hadden van malaria, was het voor hen een opluchting, toen ze op 28 november bevel kregen zich aan de zuidkust te verzamelen om naar Australië te worden overgebracht. De evacuatie, die aanvankelijk was vastgesteld op 30 november, maar enige malen moest worden uitgesteld, begon in de nacht van 10 op 11 december 1942 en werd uitgevoerd door Hr. Ms. 'Tjerk Hiddes'. Op 18 december waren alle guerrilla's in veiligheid.

De 129 militairen die zich bij het uitbreken van de oorlog in het Verre Oosten te Manokwari op Nieuw-Guinea bevonden, beschikten niet over automatische wapens en luchtafweerschut. Toen de Japanners op 12 april 1942 in de baai van Manokwari aan land gingen, bood het detachement dan ook geen tegenstand, maar week onder bevel van eerste-luitenant J. B. H. Willemsz Geeroms uit naar het binnenland om daar de guerrillastrijd te beginnen. Na negen dagmarsen bereikte het groepje het gebied waar eerder al de voedselvoorraden waren opgeslagen. Pas half november ontdekten de Japanners de verblijfplaats van Geeroms, die daarop uitweek naar het berg-

land. De groep had gebrek aan levensmiddelen en aan schoeisel en kreeg vrijwel geen steun van de Papoea's die doodsbang waren voor de Japanners en in sommige gevallen zelfs voor de bezetter spioneerden. Dit laatste was er ook de oorzaak van dat Geeroms en het grootste gedeelte van zijn groep in april 1944 in Japanse handen vielen. Ze werden als misdadigers terechtgesteld. Sergeant M. Kokkelink nam toen het bevel op zich van de zestien overgeblevenen en zette de guerrillastrijd voort, onder meer door het leggen van hinderlagen en het plunderen van Japanse bivaks. In september 1944 bereikten de zestien mannen en een vrouw na een zeer zware tocht door moerassig terrein de kust vanwaar ze op

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie



Celebes maakte luitenant-kolonel A. L. Gortmans in het kamp plannen voor acties tijdens de toekomstige bevrijding, waartoe hij contacten onderhield met inheemse militairen die uit gevangenschap waren vrijgelaten.

De Indische illegalen hadden niet voorzien dat hun werk weinig kans van slagen zou hebben en reeds in de opbouwfase slachtoffers zou eisen. De inheemse bevolking kwam geleidelijk aan in de greep van de Japanse anti-geallieerde propaganda en was steeds minder bereid de vroegere meesters hulp te verlenen — integendeel: de opsporingsdienst van de bezetter kon in groeiende mate rekenen op de hulp van inheemse spionnen en verklikkers. Veilige schuilplaatsen waren er niet voor de



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

22 september per vliegtuig werden afgevoerd naar Australië.

Voor de Nederlandse burgers in Nederlands-Indië stond het vast dat de Japanse bezetting nooit langer zou duren dan drie maanden. Op grond van deze overtuiging begon een aantal van hen aan de opbouw van een verzetsorganisatie die 'binnenkort', als de geallieerden zouden landen, verwarring moest stichten achter de Japanse linies en daarna het gezag zou overnemen om te voorkomen dat er een gezagsvacuüm zou ontstaan.

Omdat de Japanners de Nederlanders aanvankelijk zoveel mogelijk wilden inpassen in het bezettingsschema, konden verscheidene functionarissen vanaf vitale posten steun geven aan het verzet. Dat was onder andere het geval met kapitein R. G. de Lange, die als coördinator werkzaam was op het hoofdkantoor van de Staatsspoorwegen in Bandung, en met dr. ir. F. Kramer, voorzitter van het Algemeen Landbouwsyndicaat. Op Oost-Java hadden veel verzetslieden zich gegroepeerd rondom P. A. van Hutten, het hoofd van de luchtbeschermingskring, en kapitein W. A. Meelhuyzen, waarnemer bij de militaire luchtvaart. Velen die in Surabaya niet meer veilig waren, werden ondergebracht op ondernemingen in de omgeving. Het centrale punt voor de illegalen in de provincie Midden-Java was de

De overlevenden van de groep-Geeroms, onder leiding van sergeant M. Kokkelink (boven).

zogenaamde steunorganisatie van de arts mevrouw M. van Oort-Lau, die bovendien contact had met ir. Kramer in Batavia. Verscheidene geïnterneerde KNIL-officieren slaagden erin vanuit de kampen leiding te geven aan verzetsactiviteiten in hun gebied; ze smokkelde hun instructies naar buiten via lotgenoten die buiten het kamp werkten. Op Noord-Sumatra was dat het geval met generaal-majoor R. Th. Overakker en kolonel G. F. V. Gosenson die, voordat ze werden overgebracht naar Formosa, de leiding van hun organisatie overdroegen aan met name genoemde personen, zodat dezen zich later tegenover de geallieerden zouden kunnen legitimeren. Die overdracht geschiedde via een schriftelijke opdracht aan reservekapitein K. ten Velden. Ook gouverneur dr. B. J. Haga, die op Borneo de centrale figuur van het verzet was, werkte vanuit het interneringskamp en stelde daar zijn plannen op schrift voor het herstel van het Nederlandse gezag na de geallieerde landingen. Hij hield met zijn medewerkers buiten het kamp contact via de Indo-europeaan Santi Pereira, die zich ook verdienstelijk maakte bij de briefjessmokkel tussen het vrouwen- en mannenkamp te Bandjermasin en bij de steunverlening aan gezinnen van KNIL-militairen. Op Zuid-

illegale werkers; door hun huidkleur vielen velen van hen gemakkelijk op; niet-autochtone ingezetenen moesten zich laten registreren en voor reizen buiten de eigen woonplaats had iedereen een vergunning nodig. Elk contact met Europeanen was streng verboden en werd zwaar gestraft, en degenen die desondanks tot hulp bereid waren (Ambonnezen, Timorezen en Chinezen bijvoorbeeld), behoorden evenmin tot de autochtone bevolking en werden gemakkelijk opgemerkt. De illegale werkers in Indië raakten daardoor spoedig geheel geïsoleerd. Zelfs uitwijken naar het buitenland was een vrijwel onmogelijke zaak, omdat de afstanden te groot waren en de reis over zee moest worden afgelegd. Van de vele pogingen zijn er slechts enkele geslaagd. Zo wisten drie mannen, onder wie kapitein F. van der Veen, na een tocht van tweeëndertig dagen in de zeilkotter 'Pieterneel' op 7 augustus 1942 het eiland Rodrigues te bereiken, driehonderd zeemijlen ten oosten van Madagascar. Een groep van tien KNIL-militairen uit West-Java, onder leiding van sergeant-majoor H. J. de Haas, ontsnapte op 27 september 1942 uit Banjuwangi (Oost-Java) en kwam op 13 december in Australië aan.

Maar voor de rest had het zogenaamde Europese verzet in Indië bijzonder weinig kansen, met het gevolg dat het reeds in het eerste jaar van de Japanse bezetting ophield te bestaan.

DE STEM VAN NIPPON

DRS. R. DE BRUIN

SELASA PON, 1 OKTOBER 1944

TAHOEN Ke-III - No. 235

15 JULAI 1941 (1945)

PEMIMPIN Oemoem: R. TOEKOL SOEROGADINOTO

Alamat Kantor Redaksi dan Administrasi:
JALAN ALON-ALON No. 28, SOERABAYA

TELEFON: Pemimpin Oemoem: O. 4
Redaksi: O. 1960
O. 2007, 2013

SOEARA ASIA

PERIKUT: Tjibane Soerabaya Djawa Smitum Kat
Gedongan Persoekabaran Djawa

HARGA ADVERTENSI:
HARGA LANGGANAN:
Ditambah 10 rub ukuran cetak
Kontak dan Barisan Pembela Tanah Air.

ADMINISTRASI:
TELEFON: Langgahan: O. 2015
Advertensi: O. 2014

Memperingali hari pembentoean Tentara Pembela Tanah Air

Setahoen barisan „Pembela Tanah Air”

melihat kemadjean dipangon
pembentoean di Djawa ini setahoen
si, melihat barisan pembela Indo-
nesia dibawah pimpinan opir Nippon
berlari dengan tak mempedulikan
keadilan dan pama, atau atasi melain
keadilan mereka merelakan
bahaja, ketangkasan dan kepatuhan

Tanggal tiga boelan sepoeleoch.

Dato 12 3-10 1943 lahirlah Oemoem
dari no. 44. Pasal 1 Pembentoean
Mendukung semangat baru berkeber-
kebanteran serta dipada merelakan, ke-

dan, kagoebari, seloeroh rakit
Hal ini kudu paca perperja baw
pangsa, Indonesia yang bahlanta
tahu kudu kudu kudu kudu kudu

Pandji „Daidan”
Sebagai lambang keadilan dan
kemadjean „Tentara Pembela
Tanah Air”.



TAHOEN Ke-III - LEMBAR Ke-1 No. 1

PEMIMPIN Oemoem: R. TOEKOL SOEROGADINOTO

Alamat Kantor Redaksi dan Administrasi:
JALAN ALON-ALON No. 28, SOERABAYA

TELEFON: Pemimpin Oemoem: O. 4
Redaksi: O. 1960
O. 2007, 2013

TJAHAJA

PEMIMPIN Oemoem: R. TOEKOL SOEROGADINOTO

Alamat Kantor Redaksi dan Administrasi:
JALAN ALON-ALON No. 28, SOERABAYA

TELEFON: Pemimpin Oemoem: O. 4
Redaksi: O. 1960
O. 2007, 2013

HARGA ADVERTENSI:
HARGA LANGGANAN:
Ditambah 10 rub ukuran cetak
Kontak dan Barisan Pembela Tanah Air.

ADMINISTRASI:
TELEFON: Langgahan: O. 2015
Advertensi: O. 2014

Sepatah kata boeat „TJAHAJA”.

oleh

Pemboekaan kantor dan penerbitan „TJAHAJA”.

Tadi hari boeat 11 madoh ditaba

Mengoetjapkan selamat datang kepada soerat kabar „TJAHAJA”.

Minggoe Kliwon, 9 Djan. 2604

TAHOEN ke III - No. 8

13 MOEHARRAM 1363 (1875)

PEMIMPIN Oemoem: R. SOEKARDJO WIRJOPRANOTO

Wakil Pemimpin Oemoem:
R. H. O. DJOENADI
Mr. R. M. SOEMANANG

Pemimpin Redaksi: R. M. WINARNO
Red. Ageng Edoesmi: Red. Loeur Negeri
A. TOEKROAMINOTO B. M. DIAH

Asia-Raya
Pusat perseroet-kabaran di Djawa

Kantor: Jalan Asia Raya No. 3, Djakarta
Telepon: Djakarta 0149

Administarsi: A. S. ALATAS
Hargu advertensi:
Hargu langganan:
Ditambah 10 rub ukuran cetak
Kontak dan Barisan Pembela Tanah Air.

Pergerakan kebaktian pendoedoek Djawa Baroe oentoek mempertjepat kemenangan achir

Pasoekan Djawa Baroe menjerboe dalam Perang Soetji

litkan dan menjiescan semangat
titeo itoeleh alasaraja maka Heko
Selsin (semangat-kebaktian) diija-
dikan azas badan baroe ini.
Badan baroe ini ialah badan jang

ILAIN dengan kani, merelakan
beberapa pergoemoemmen Yeme-
ritah, tentang merelakan ba-
dan baroe, beserta segala pendjela-
annya dengan lengkap.
Djika dalam sambutan ini kani

Keibadan, Badan Pembantoe Per-
djoet, Pergerakan Gerak Badan
dan Ez. HekoKai.
Badan baroe ini merelakan ba-
hongan rapit pella dengan Tjoe-
Kangin dan HekoKai yg. dengan

Toen de Japanners Nederlands-Indië veroverden, kwam er met de gevechtstroepen ook een speciale propaganda-afdeling mee. Deze had de taak de bevolking tijdens de strijd aan te zetten tot sabotagedaden tegen de Nederlandse strijdkrachten en tot steun aan de Japanners, onder andere door dienst te verlenen als gids. In Atjeh bijvoorbeeld was achter de Nederlandse linies de zogenaamde 'F-groep' actief, bestaande uit in Malakka opgeleide pro-Japanse Sumatranen onder majoor Fujiwara. Direct na de verovering van een gebied moest de bevolking op het dorpsplein bijeenkomen en werd haar duidelijk gemaakt dat Japan de bevrijding van Azië nastreefde en dat men dus moest samenwerken met de Japanse strijd-

krachten om de gemeenschappelijke welvaartsfeer van Oost-Azië te helpen opbouwen. Plaatselijke radiostations werden bezet en tot militaire radio verklaard. Vanhieruit werden dan Japanse nieuwsberichten uitgezonden, samen met snorkende overwinningspropaganda en denigrerende opmerkingen over de verichtingen en het moreel van de (verslagen!) tegenstanders. Op Java werden de Nederlandse uitzendingen nog enige tijd getolereerd. Het Wilhelmus, waarmee de NIROM (Nederlandsch-Indische Radio Omroep Mij.) te Batavia nog een tijdlang elke avonduitzending besloot (ook na de overname door de Japanners), kostte drie Nederlandse medewerkers het leven. Ze werden beschuldigd van sabotage.

Al spoedig na het begin van de Japanse bezetting werd de pers in Nederlands-Indië geheel door de Japanners beheerst en ingepast in het nieuwe kader. De bladen op Java kregen meestal Maleise namen, zoals 'Soeara Asia' (Stem van Azië) en 'Tjahada' (Het Licht). Het partij-orgaan van de Parindra, 'Berita Oemoem' (Algemeen Nieuws), kreeg een nieuwe naam die beter paste bij de Japanse ideeën: 'Asia Raya' (Groot-Azië). De Japanners zelf gaven de Engelstalige 'Voice of Nippon' uit, een dagblad dat gedurende vrijwel de gehele bezetting is verschenen en dat op grote schaal werd verspreid, tot zelfs in de interneringskampen toe.

The Voice of Nippon

Weekly

ジャワ停戦収容所
ジャワ軍師留所

New Move On Burma Border

SPOILS OF WAR TO THE VICTOR

BURMA FRONT, March 6 th. (Domei): Composite war-results achieved in the annihilation of the British-Indian 7th Division in the Sittoung Basin confirmed to date include 7,500 enemy dead, of whom at least 3,000 were British, and 900 prisoners, including numerous Indians who joined the Indian National Army.

Hostly comprised ten rapid-firing guns, 11 trench mortars, 26 heavy and light machine-guns and a countless number of automatic rifles, pistols, ammunition clothing and horses. Equipment destroyed included 21 10-mm. guns and 15-mm. howitzers, 23 trench mortars, 20 rapid-firing guns, 6 anti-aircraft guns, 45 tanks, 660 motor cars and 17 vessels.

Trophies captured about equal the total taken in the first Arakan campaign of last year, but the number of bodies counted so far in this drive exceeds the earlier figure by 1,800, while the number of prisoners was up by 84.

MARIANAS RAID SHOCK TO U. S. HOPES

BERLIN, March 4th (Domei): In commenting on recent attempts to raid islands in the Mariana Group, the German Naval correspondent, retired Admiral Alfred O. Saaßwacher, said that American hopes of carrying out smashing attacks on Japanese capital ships had been frustrated.

The employment of ten aircraft carriers and eight battleships indicated that America had planned an all-out attack on the Japanese fleet, but the Japanese, withholding the greater part of its naval strength, made counter-attacks with aircraft and cut short large-scale operations by the enemy plane-carriers. As Japan did not send capital ships out against the raiders, the Americans possibly hoped to hit them at their base at Guam through carrier-based planes. The enemy also hoped to carry out strong attacks on Japanese bases in the Marianas with a view to rendering them practically useless, but these aims were not attained.

The Admiral pointed out that only 300 American planes were able to attack Saipan, Tinian and Guam, causing only minor damage. He asked "Did the American Naval Command consider it wise to keep numerous planes in reserve in case the Japanese sent out heavy naval units?" Whatever the American considerations might have been, the fact remained that the Japanese had no losses.

"JAPAN CAN WAIT"

Explaining why the main force of the Japanese fleet had refrained from battle at this juncture of the Pacific war, the correspondent said, "Waiting the battle is a term that does not appear in the Japanese dictionary, as has been demonstrated more than once. But Japan can wait and leave it to her Naval Air Force, which has been trained to prepare for a decisive battle by gradually reducing the American fleet. A blow like that inflicted off the Marianas cannot be suffered very often by the American fleet."

Anti-Axis Counter-Offensive Fails To Materialise

(By Domei War Correspondent).

RANGOON, March 8th. (Domei): Changing expeditionary troops are again stirring in the upper reaches of the Salween River and are deliberately walking into another trap set by the Japanese.

In the northern border area, Anglo-American brigades, reinforcing the 1st Division of the Chungking Army in the Hukawng sector are offering defeat after defeat at the hands of the Japanese.

These developments, coupled with the wiping out of the main force of the British 7th Division in Sittoung Basin, prove that the best of the Anti-Axis Command that a grand counter-offensive was to be made has failed to materialise. Whatever the enemy may have planned in the interval may thus be considered to have been frustrated by the frustrating operations of our forces.

Enemy broadcast, however, are asserting that the border campaign has not yet gone beyond the stage of fruitless tactical outposts, at any rate, it is held that the counter-offensive has not yet been made. It is pointed out that the Anti-Axis Command has gone on attacking the best opportunity for making counter-

JAPANESE STRIKE AGAIN AND TRAP ENEMY NEAR CHIN HILL SECTOR

BURMA-INDIA BORDER FRONT, March 10th (Domei): In order to check the enemy's activities in the central India-Burma border region, Japanese and Indian Army units have launched a new offensive and are now fiercely pounding enemy forces trapped in the Chin Hill sector.

There is every indication that this new operation has further heightened the morale of the Indian National Army and strengthened the consolidation of the Burmese Army's border defences.

In opening their attack our units scaled high mountains and came up against British-Indian troops who had advanced to the Chin Hill sector as a step toward an invasion of the central Burma-India border area.

Combined Japanese and Indian troops launched a sweeping drive which took them through Kwadarr and enabled them to strike the British-Indian troops concentrated at Tidim in the valley of Manipur River, throwing the enemy into utter confusion.

Simultaneously, in the sector facing Fort White, 18 km. south of Tidim, they opened a heavy artillery bombardment on the enemy position at Dimlow and other places. Taking advantage of the moonlight, selected units of Japanese and Indians rushed across the steep Arakan Range and swept into enemy-infested territory. Other contingents, acting in concert with a powerful unit of the Indian National Army, captured a strategic hill without resistance and continued to plunge headlong against the enemy. At Tidim the enemy troops were dealt a heavy blow while in the act of being reinforced by fresh troops.

Spokesman's View

The spokesman of the Japanese army in Burma confidently predicted that the new offensive would inevitably lead to a repetition of the Sittoung tragedy. He expressed conviction that before long peace and order would be restored in the Chin Hill sector, as the enemy was certain to be wiped out by combined Japanese-Burmese-Indian forces.

In reviewing the situation, the spokesman said that after mopping-up operations in Kalaung Valley, the Japanese completely upset the enemy's attempt at a counter-offensive. On the Hukawng front repeated attacks by Chungking troops had been repulsed with heavy losses and the

FALSE CLAIMS BLASTED

SHONAN, March 11th (Domei): Bombastic propaganda issued by the enemy in an attempt to make the world believe that they really succeeded in their counter-attack on Burma was blasted by a Japanese army statement today.

"The enemy," it said "first dispatched their army to the South of the India-Burma border and with their infiltration into Maungdaw, a humble village from which our forces made a strategic withdrawal, they claimed in their propaganda to the world that they had really succeeded in their counter-attack."

"Our army units in the same area, taking the initiative in co-operation with our air force and the Indian National Army, launched an offensive against the main force of the British 7th Division, which they claimed to be the most efficient and seasoned of their Corps, and finally wiped it out."

Anti-Axis Counter-Offensive Fails To Materialise

(By Domei War Correspondent).

RANGOON, March 8th. (Domei): Changing expeditionary troops are again stirring in the upper reaches of the Salween River and are deliberately walking into another trap set by the Japanese.

In the northern border area, Anglo-American brigades, reinforcing the 1st Division of the Chungking Army in the Hukawng sector are offering defeat after defeat at the hands of the Japanese.

These developments, coupled with the wiping out of the main force of the British 7th Division in Sittoung Basin, prove that the best of the Anti-Axis Command that a grand counter-offensive was to be made has failed to materialise. Whatever the enemy may have planned in the interval may thus be considered to have been frustrated by the frustrating operations of our forces.

Enemy broadcast, however, are asserting that the border campaign has not yet gone beyond the stage of fruitless tactical outposts, at any rate, it is held that the counter-offensive has not yet been made. It is pointed out that the Anti-Axis Command has gone on attacking the best opportunity for making counter-

"THIS IS THE TARGET"



Imperial Japanese Navy Air Force pilots examine a map of the targets to be attacked before leaving on a raid in their torpedo-planes.

Daylight Air Fights Over Germany

LISBON, March 9th (Domei). One of the biggest air battles so far fought in this war took place on Monday morning between American and German planes over the whole of the area between the Zuider Sea and the Havel Lakes near Berlin, according to a message from the German capital.

This was the first of a series of three daylight raids in four days.

Referring to the first raid, Berlin said that American bombers entered German territory with a heavy fighter escort and were engaged by German planes in a running battle over the entire north-western and middle German area. The air-raid alarm was sounded in Berlin at one o'clock, but the German defence, which included hundreds of ground batteries in addition to fighters, compelled the bombers to deviate from their course. It was stated that this first daylight attack by American planes had proved ineffective in spite of the large number of machines used, as the bombers were kept away from any large industrial target.

London dispatches said that returning American flyers said they met with severe fighter opposition and that despite recent R.A.F. bombings Berlin looked "far from being flattened."

Terrific Losses

Hitler's Headquarters announced that 140 American aircraft, including 118 four-engined bombers, were destroyed in the raid, but competent military quarters declared that losses were in fact 40% higher. They said many planes, including S.O.S. landings in Sweden, that S.O.S. signals were registered from several parts of the North Sea and that reconnaissance proved there were many burning machines on airfields in England after the bombers returned.

An anti-Axis report said that the 8th and 9th American Air Forces lost 60 bombers and ten fighters, with 600 men and material losses of \$7.25 million.

The report added that probably 800 or more fighters escorted the bombers, making a possible total of 1,674 planes.

In Wednesday's raid on Berlin the American Air Force lost 112 aircraft, including 65 four-engined bombers. An official Berlin report said the bombers were increasingly fought throughout their journey over Germany.

German Atlantic Wall Defence

LISBON, March 8th (Domei): Anti-invasion defences along the Atlantic Wall now include short-range rocket guns and automatic cannons for point-blank firing against assaulting craft, states a London message, based on a reported daily by light British naval forces near Brest.

ITALIAN ARRESTED IN "PYJAMA GIRL" MURDER CASE

SYDNEY, March 8th (Australian broadcast). Antonio Agostini, 42, an Italian waiter, has been arrested and charged with the murder of the "Pyjama Girl", whose burned body, and only one of its pyjamas, was found partly hidden in a rubbish canister near Albany (S.W.A.), on September 1st, 1943.

Police allege that the girl was the second of a wife, Linda Agostini, formerly Miss Platt, an English woman. They allege Agostini killed her at an address in Swanston Street, Carlton, Melbourne, a week before the body was discovered.

Attempts had been made to burn the body by wrapping it in petrol-soaked newspapers and firing it, but these efforts were only partially successful, though they succeeded in rendering identification impossible. Inquiries were made in 27 countries of the world regarding identification and during the investigation the police succeeded in tracing several hundred women who had been re-

SPEEDY SUCCESSES FOLLOW BOUGAINVILLE OFFENSIVE

Anti-Axis Aerodromes Captured

SOUTH PACIFIC BASE, March 12th (Domei). Following the recent arrival of reinforcements Japanese Garrison units at dawn four days ago began an offensive against American and Australian forces about one division strong, in the vicinity of Torokina on Bougainville Island.

The offensive began with three bombardments from our artillery units, after which our advance troops took complete control of No. 3 enemy airfield. At this stage No. 1 airfield is almost in our hands while fierce fighting is in progress for control of No. 2.

Another powerful unit of our troops which began to advance from the mountain district along the right bank of Sawa River yesterday morning occupied an 800-meter hill near Torokina and is now driving forward, inflicting heavy losses on the enemy.

At 9 a.m. on March 10th our forces occupied a 600-meter hill in the road west of Karama mountain. In this engagement our unit accounted for more than 20 enemy killed and captured a number of heavy guns. Other units holding the hilly area south of a lake are successfully repulsing enemy counter-attacks. In spite of the enemy's brisk aerial activity, our units are in high spirits. Our heavy bombardments completely put an airfield near the 600 meter hill out of commission. Our occupation of this hill gave our forces strategic control and completely cut off the enemy's supply route. The fate of enemy troops in the Torokina sector is already sealed.

Mountbatten-Stillwell Rivalry Point To Friction

TOKYO, March 8th (Domei): In an editorial today the Nippon Times declared that differences in the objectives of Britain and America lay behind the Mountbatten-Stillwell friction over the conduct of the Burma campaign, which Anglo-American sources themselves admit to be serious.

The paper pointed out that American military authorities were reported to be disappointed and concerned over Mountbatten's failure in the current Burma campaign and added that Mountbatten pleaded that political unrest in India and the demands of the disappointing Italian campaign had prevented him from receiving the necessary supplies and shipping.

Behind the American recriminations, however, lies the fundamental difference in British and American objectives, said the Times. "The Americans have not interest in Burma; they are interested only in the opening up of the route into China to relieve their supply-starved army and to hold their Chungking puppets in line. On the other hand the British are not interested in the China theatre of war. They want only to safeguard their own power in India and to reconquer Burma and Malaya so as to restore their former imperial glory."

TURKEY REFUSES TO ENTER WAR

22 RICH, March 8th (Domei). Quoting reliable sources, the Associated Press correspondent at Cairo said the Turkish Government had flatly refused to enter the war or to grant bases to the anti-Axis camp on the complete delivery of a large volume of war materials which would require months to ship and prepare for use.

The same quarters said considerable political difficulties had been caused by the British Military Mission which recently returned empty-handed from Turkey. The Turkish General Staff dismissed the British estimate of the strength Germany could throw against Turkey if she entered the war. Informal reports said that the estimated German strength was ten times that given by British Intelligence officers.

London Exchange Telegraph News Agency, Cairo, said at Istanbul reported that a Turkish mission is expected to leave for London soon to discuss the resumption of military shipments to Turkey which had been stopped for a fortnight.

Increasing Unrest Among Indians Makes Mountbatten's Problem More Difficult

RANGOON, March 8th (Domei). Growing anti-British sentiment among Indian troops and nationals more than insufficient preparation is really the cause of Mountbatten's hesitation in launching the much heralded campaign for the recapture of Burma.

This was disclosed in Washington newspaper dispatches which said that Mountbatten is unwilling to begin large-scale operations because British authorities are concerned over the unstable political conditions in India and the doubtful co-operation of Chungking troops.

Although the British are still having news of their disquieting defeat on the Arakan front, Indians are reported to be exhibiting deep resentment over the development along the eastern border. Both Wavell and General Auchinbach are meeting their utmost to check the spread of unrest among Indian regiments.

**OENTOEK
KEADILLAN
DAN
KEMOELIAAN**

BERBAKTI LAH DALAM TENTARA PETA!

Westerlingen die met de Japanners wilden samenwerken, werden ingezet bij uitzendingen voor het buitenland, die vooral op Brits-Indië en Australië waren gericht. De nieuwsberichten voor de binnenlandse omroepen werden, evenals de commentaren, samengesteld door de Japanse dienst van de propaganda. De radiotoestellen in particulier bezit waren bovendien zodanig behandeld, dat er geen (geallieerde) kortegolfstations beluisterd konden worden. De Japanse propaganda was groots opgezet en meesterlijk georganiseerd, ook via de leatuurvoorziening en het stimuleren van massabewegingen. Dit alles kostte natuurlijk handen vol geld. Het grootste deel van de benodigde middelen werd gefourneerd

door mammoetconcerns in Japan, zoals Mitsui en Mitsubishi, die ook het bedrijfsleven in bezet Indonesië financierden. 'Asia Raya', het dagblad dat de officieuze spreekbuis van het militair bestuur op Java was, werd bekostigd door het Tokyo'se krantenconcern Asahi-Shimbun. Zo werkten de diverse vertakkingen van de *zaibatsu* (de kring van industriële baronnen in Japan) broederlijk samen met de Japanse strijdkrachten bij de exploitatie van de veroverde gebieden.

De Nederlandse dagbladen konden in de eerste tijd van de bezetting nog verschijnen, zij het in beperkte oplaat en omvang. Daarna werden ze overgenomen door de Japanners

veel van hebben. Het partijorgaan van de *Parindra*, de 'Berita Oemoem' (Algemeen Nieuws), werd omgezet in het reeds genoemde 'Asia Raya' (Groot-Azië), dat vanuit Batavia in een vrij grote oplaat werd verspreid. Op dezelfde manier werden in andere grote steden bestaande Maleise of Chinees-Maleise kranten in het nieuwe kader ingepast. Op Java kregen ze meestal Indonesische namen, zoals in Bandung de 'Tjahada' (Het Licht) en de 'Soeara Asia' (Stem van Azië) te Surabaya. In de buitengewesten echter werden ze aangeduid met het Japanse *shimboen* (nieuwsblad) en waren ze meestal tweetalig (Maleis en Japans). Op Java verscheen een algemeen Japans dagblad.

In de hoofdredactie van de Maleise kranten was een Japanner van de propagandadienst opgenomen. Het nieuws over de oorlog en de binnenlandse situatie werd ook door deze dienst verstrekt, maar wel hadden deze bladen hun eigen lokale correspondenten, die het plaatselijke nieuws inzonden. Dit werd natuurlijk wel gecensureerd, maar het gaf toch een (lichte) correctie op de kolommen met propagandanieuws. Grotere vrijheid konden de commentatoren zich veroorloven in hun hoekkolom. Kennelijk waren de censoren niet ingesteld op de fijne nuances, die een vaardige hand in zo'n artikel kon aanbrengen om de lezer op bedekte en vaak humoristische wijze de absurditeiten in de Japanse propaganda te laten zien. Vooral *Bang Bedjat* (letterlijk: Gare Oom) van het meergenoemde 'Asia Raya' had er een handje van de grimmige bezetter op een veelal bijzonder grappige manier in het zonnetje te zetten.

Het grootste deel van de volwassen Indonesiërs was echter analfabeet en niet iedereen had tijd om regelmatig het radionieuws te beluisteren. De bevolking was echter dol op toneel. *Wajang*, *stamboel* (opera's, aangepast aan het leven in Indonesië) en andere vormen van volkstoneel hadden altijd al de belangstelling van het publiek gehad. Er was voor de Indonesiërs geen groter genot denkbaar dan bijna in trance te luisteren en te kijken naar de kleurrijke taferelen van zo'n voorstelling. *Nonton* is een onvertaalbaar begrip voor dit kijkgenot. De Japanse propagandadienst maakte van deze voorkeur gretig gebruik. Er werden rondreizende gezelschappen samengesteld, die de kampongs en gehuchten opzochten. Onder het mom van het geven van vertier maakten ze Japanse maatregelen aanschouwelijk voor het altijd aandachtige publiek. Zo werd de toeschouwers voorgespiegeld dat de nieuwe maatschappij onder leiding van de Japanners een aards paradijs zou worden als de Indonesiërs slechts wilden meewerken aan de opbouw ervan. De kijkers echter kon het weinig schelen wat er gezegd werd, als ze maar konden genieten! Ook bestaande gezelschappen werden voor dit voorlichtingswerk ingezet; het was hun enige kans om in de moeilijke levensomstandigheden nog een redelijk bestaan te hebben. Zo sneed het mes aan twee kanten: de acteurs en actrices verdienden hun bordje rijst en de plattelandsbevolking kreeg haar kijkspel. Japan meende de lachende derde te zijn. Maar door gebrek aan wezenlijke interesse voor de politieke achtergronden gingen de bedoelingen van de Japanse propaganda aan de meeste Indonesiërs voorbij...

LIED VOOR BROEDERS

De Indonesiërs waren gematigd en vreedzaam van aard. Indien de Japanners hun sympathie zouden verliezen, moest het de schuld zijn van het Militair Bestuur. Het zou van het gedrag der soldaten afhangen, of wij hun harten zouden winnen of niet.

Met de bedoeling mijn opvattingen ingang te doen vinden bij het volk en bij de Japanse soldaten in het bijzonder verzocht ik de Propaganda-afdeling liederen te verzamelen van beide zijden, die de samensmelting der rassen tot onderwerp hadden. Een groot aantal prijzen werd uitgelooft en vele gedichten werden ingezonden. De beste Indonesische en de beste Japanse gedichten werden gepubliceerd en opnieuw werden prijzen uitgelooft, nu voor de muziek waarop deze liederen gezongen zouden worden. Tenslotte werd een Japans lied bekroond, dat gedicht was door een onderofficier en gespeeld werd door een militair muziekcorps. De heer Nobuo Iida, een talentvol muzikliefhebber, bewerkte de melodie, waardoor zij veel verbeterde.

Het thema van het lied is het woord 'Yaeshio', dat is 'Grote Oceaan'. Het begint met een couplet, waarin de Japanners zingen hoe zij, gehoorzaamend aan het Keizerlijk bevel, van hun verre, goddelijke vaderland over de grote oceaan zijn gekomen naar dit eiland waar broeders wonen. In het tweede couplet antwoorden de Indonesiërs: 'Het Japanse Keizerrijk is het licht van Azië. Wij voelen ons vereerd met de gunst van Zijne Majesteit en wij, de bewoners van een eiland in het zuiden, waar cocospalmen groeien, zweren hem trouw.' Het derde couplet wordt samen gezongen door Japanners en Indonesiërs. Zij zingen: 'Het komt over de grote oceaan. De branding maakt ons sterk. Laat ons, als ontwaakte naties, opstaan en een sfeer van Gemeenschappelijke Welvaart vestigen in Groot-Azië.'

Op 3 november 1942, de geboortedag van Keizer Meiji, werden de liederen voor de eerste maal voorgedragen in de Dierentuin te Batavia door 10 jongens en 10 meisjes van beide groepen. De bijeenkomst was zeer geslaagd en de liederen verbreidden zich snel en werden na korte tijd op vele plaatsen gezongen.

(Uit: 'Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting 1942—1945' — Franeker 1960)



De Japanners voerden onder andere propaganda door middel van lucifersdoosjes.

Links: een wervingsaffiche voor de 'Penta', het leger dat voortkwam uit de 'seinendans'.

die er Indonesische medewerkers plaatsten. In Indië is bijna de hele bezetting door 'The Voice of Nippon' uitgegeven. Het overgrote deel van de Chinese pers werd geliquideerd door arrestatie van de leidinggevende figuren, die zich pro-Tsjoengking-China hadden geuit. Slechts 'Hong Po', het blad van de pro-Japanse *Oei Tjiang-tjoei* in Batavia, heeft nog een tijdlang een kwijnend bestaan geleid. De Chinese gemeenschap moest er echter niet

DE KRIJGSGEVANGENEN IN
INTERNERINGSKAMPEN

GESOL MET SOLDATEN

PROF. DR. W. JAPPE ALBERTS



Collectie Tze

De Japanse bezetters van Nederlands-Indië hebben in opdracht van de regering in Tokyo welbewust gestreefd naar het elimineren van de westerse elementen in economie en samenleving. Aanvankelijk gebeurde dit vrij voorzichtig, spoedig daarna echter zeer duidelijk en nadrukkelijk — en met succes. Tot de vernietigingspolitiek behoorde niet alleen het interneren van de Europese bevolkingsgroep (voor zover deze althans de nationaliteit van een van de geallieerde landen had), maar ook de behandeling van de krijgsgevangenen. Er bestaat geen volledige zekerheid over het aantal krijgsgevangenen; de officiële cijfers

die beide partijen noemen, zijn vermoedelijk te hoog, omdat een aantal Europese en inheemse militairen zich in maart 1942 aan krijgsgevangenschap onttrok. Reserve-personeel keerde namelijk in de burgermaatschappij terug en beroepspersoneel ging zich als burger voordoen.

Gaat men af op de door de Japanners gepubliceerde cijfers, dan zouden er ongeveer 82.000 militairen krijgsgevangen zijn gemaakt, van wie 66.000 Nederlandse en inheemse, 10.000 Britse, 5000 Australische en 1000 Amerikaanse militairen. Hierbij zouden dan nog gevoegd moeten worden enkele duizenden militairen

die op Noord-Sumatra en op verschillende andere plaatsen in de Archipel krijgsgevangen werden gemaakt. Allen werden, na te zijn ontwapend, in kazernes en andere militaire etablissementen verzameld, voor zover de Japanners deze niet zelf nodig hadden. Voor een belangrijk deel lagen deze kampementen in Bandung en in het ten westen van deze stad gelegen Tjimahi. Ook elders waren kleine groepen krijgsgevangenen bijeengebracht, onder meer te Surabaja.

Al spoedig begonnen de Japanners de krijgsgevangenen te concentreren teneinde ze buiten de Archipel en zelfs naar Japan te brengen.

Hun behandeling was in de beginperiode over het algemeen niet slecht, zij het dat er uiteraard geen sprake was van een behoorlijke behandeling naar westerse maatstaven. Wel was er sprake van excessen, zoals openlijke vernedering en schending van de internationaal aanvaarde regels voor behandeling van krijgsgevangenen, een gedragslijn die geheel paste bij de Japanse doeleinden: vernietiging van aanzien en invloed van de westerling en vernedering in de ogen van de inheemse bevolking. De krijgsgevangenen werden binnen de kampementen in hoofdzaak aan hun lot overgelaten. In de beginperiode van hun internering was contact met de buitenwereld nog geoorloofd: er waren bezoekdagen voor familie en

Rechts: de warme hap in een van de krijgsgevangenkampen. Naarmate de tijd verstreek, werd de voedselvoorziening steeds slechter en begonnen de gevangenen tekenen van ondervoeding te vertonen.

Links: naar schatting voerden de Japanners in 1942 ongeveer 70.000 Nederlandse militairen in krijgsgevangenschap. In het begin was hun behandeling redelijk, maar in latere jaren werd dat anders, vooral voor hen die naar elders werden gevoerd.

vrienden en er bestond een mogelijkheid om pakjes te ontvangen. Met deze bezoeken en pakjes kwamen ook berichten binnen over de oorlogsgebeurtenissen, zij het dat deze niet altijd even betrouwbaar waren. In al hun kernachtige onvolledigheid boden dergelijke berichten toch altijd nog een zekere morele steun in het troosteloze leven van alle dag. Toen de Japanners de kampementen sloten en de bezoek- en pakjesdagen tot het verleden behoorden, bracht vooral het onder Japanse bewaking fourageren van enkele groepen krijgsgevangenen nog enige verlichting. Deze bevoorrechten kwamen nog even buiten de kampen en vonden daarbij gelegenheid met hun vrouwen te spreken of briefjes in ontvangst te nemen. Soortgelijke kansen hadden ook krijgsgevangenen die buiten het kamp te werkgesteld waren aan het herstel of onderhoud van wegen en dergelijke.

Het buiten het kamp vertoeven gaf aanleiding tot ietwat wrange toneeltjes: zodra de sjofel geklede militairen in hun grauw en vuil geworden veldtenuue en hun aan touwen voortgetrokken fouragekar ergens halt hielden om voorraden te laden, waarschuwden de vrouwen elkaar. 'Je man staat op de Bragaweg' (een straat in Bandung), zo heette het dan en de betreffende vrouw fietste daarop snel naar de aangegeven plaats om er te midden van de inheemsen onder het al dan niet welwillend toezicht van Japanners een paar woorden met haar echtgenoot te wisselen. Als het kon, overhandigde zij ook nog een pakje. Dergelijke contacten werden na de internering van de vrouwen in de zomer van 1942 steeds zeldzamer. Nadien kwamen nog wel illegale contacten tot stand, maar deze waren bijzonder gevaarlijk en leidden niet zelden tot scherpe reacties van de bezetter, met name van de gevreesde *Kempei Tai*, de Japanse *Gestapo*, die niet terugschrok voor onmenselijkheden en barbaarsheden.

Met dit al werd de situatie in de kampen er

niet beter op. De voedselvoorziening was nauwelijks redelijk te noemen en er begonnen zich tekenen van ondervoeding te openbaren. In de beginperiode was de legering van de krijgsgevangenen royaal, vergeleken met wat hun nog te wachten stond.

Aan deze relatief toch nog wel te verdragen toestand kwam in de herfst van 1942 abrupt een einde. De Japanners wisten natuurlijk heel goed dat in de burgerlijke interneringskampen een aantal personen opgesloten zat dat zich aan krijgsgevangenschap had onttrokken. Zij werden reeds in de zomer van 1942 uit de burgerkampen gehaald en bij de krijgsgevangenen gevoegd. Intussen waren herhaaldelijk bepaalde groepen krijgsgevangenen naar ande-

schepen reeds — zij het nog niet ernstig — bedreigd door geallieerde onderzeeboten. Beide factoren waren onzeker. Vandaar dat reisorders en tegenorders elkaar opvolgden en het vertrek vaak overhaast moest plaatsvinden. Toen bijvoorbeeld een groep burgergeïnterneerden het door krijgsgevangenen ontruimde kampement Tjimahi gereed moest maken voor de ontvangst van enige duizenden geïnterneerde burgers, troffen zij sporen aan van een overijld transport: de gevangenen waren blijkbaar halverwege de karige maaltijd bij elkaar gedreven en weggevoerd. Hun bestemming lag over zee: Japan, Birma, Siam, Malakka, bestemmingen die velen hunner nimmer bereikten. Van twee Japanse schepen met krijgsge-



Collectie Tee

re kampen overgeplaatst, wellicht om het gevreesde contact zo veel mogelijk te verbreken. Toen de Japanners deze operatie als voltooid beschouwden — perfectionisten waren het niet — troffen zij verdere voorbereidingen om de zo veel mogelijk op enkele plaatsen geconcentreerde krijgsgevangenen over te brengen naar streken buiten de Archipel ten einde hen dienstbaar te maken aan de Japanse oorlogsmachine. De tenuitvoerlegging van dit voornemen hing uiteraard samen met de beschikbare scheepsruimte en de relatieve veiligheid van de overzeese verbindingen. In de laatste maanden van 1942 werden de Japanse

vangenen werd er één getorpedeerd voor het zijn einddoel, Japan, bereikte. Vijfhonderd man werden vermist. Zij zijn vermoedelijk verdronken. Ook anderen trof een dergelijk lot.

De Japanners vervoerden hun krijgsgevangenen dus door de oorlogszone heen en handelden daarmee in strijd met de internationaal aanvaarde bepalingen. Evenzo handelden zij met betrekking tot de krijgsgevangenen die zij in Birma en Siam te werk stelden; hun treurig lot is bekend: velen overleefden de wreedheden en onmenselijkheid van de Japanners niet.

DE BURGERGEÏNTERNEERDEN

VUFTIEN CENT SCHOON

DR. D. VAN VELDEN



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Rechts: de Japanners lieten verscheidene kampfuncties over aan de geïnterneerden. De 'hanchō' (blokleidster) van een vrouwenkamp op Java droeg deze armband.

Linkerpagina: twee geïnterneerden uit het kamp Siringoringo op Sumatra, waarin in 1944 en 1945 ongeveer 1500 mannen en naar schatting 500 jongens zaten opgesloten. In dit barakkenkamp stierven 120 mensen.

Onder: voedseluitdeling in het kamp Tjideng in een buitenwijk van Batavia. Het was een vrouwenkamp, dat in 1945 ongeveer tienduizend vrouwen en kinderen herbergde. Ze waren ondergebracht in woonhuizen.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

第四班長



Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Na het uitbreken van de oorlog in het Verre Oosten stelde de Japanse regering in Tokyo een bureau in dat het beheer over de krijgsgevangenen centraal regelde en ook de oude reglementen weer van toepassing verklaarde die in de Russisch-Japanse oorlog van 1905 waren gebruikt en die, mits goed toegepast, aan redelijke eisen voldeden. De burgerinterningskampen werden echter pas begin 1944 onder dit krijgsgevangenenregime gesteld. Voor die tijd stonden ze onder ambtenaren van het Japanse militaire bestuur: over het algemeen burgers die de geïnterneerden het leven niet al te zuur wilden maken, maar die weinig controle uitoefenden op het meestal onontwikkelde Japanse kamppersoneel.

De Japanners gingen ervan uit dat de internering hun zo weinig mogelijk mocht kosten. Daarom moesten de geïnterneerden meestal zelf de kosten van hun internering betalen — totdat begin 1943 het geld van de meesten van hen op was. Daarna kregen ze van de Japanners een basisrantsoen. In sommige kampen was dat basisrantsoen overigens reeds vanaf het begin uitgereikt.

De toestand in de verschillende leger- en marinekampen liep sterk uiteen en hing veelal af van de wijze waarop de plaatselijke autoriteiten de algemene regels interpreteerden. Tokyo oefende op die interpretatie geen controle uit. Van ingrijpend belang was of de mannen samen met de vrouwen en kinderen

in gezinskampen werden ondergebracht of dat ze afzonderlijk werden geïnterneerd. Zulke gezinskampen bestonden in Hongkong en op de Filippijnen. In Singapore zaten mannen en vrouwen in afzonderlijke afdelingen van de *Changi Jail*, maar werkten de mannen in de gemeenschappelijke gaarkeuken. Elders, dus ook in Nederlands-Indië, was elk contact tussen mannen en vrouwen streng verboden, ook al lagen de kampen naast elkaar. Jongens tot zestien jaar bevonden zich in de vrouwenkampen en aanvankelijk was dat ook het geval met de mannen boven zestig jaar.

Toen de oorlogskansen zich tegen de Japanners keerden, ging de bezetter rekening houden met geallieerde landingen en werden vele kampen

verplaatst. Zo werd Oost-Java in 1943 vrijgemaakt van geïnterneerden. De gevangenen van de eilanden in de oostelijke Archipel werden bijeengebracht bij Makassar; die van de Filippijnen in Manila. De kampen werden daardoor steeds voller. Op Java waren de vrouwen in het begin redelijk ondergebracht in woonwijken, maar elders werden de geïnterneerden opgesloten in gevangenissen, scholen of vervallen barakken.

Aan onderhoud en inrichting van de kampen gaven de Japanners liefst zo weinig mogelijk uit; de geïnterneerden moesten alle onderhoudswerkzaamheden zelf verrichten. Dat gold ook voor andere kamparbeid. De corveediensten werden geregeld door het kampbestuur dat bij het begin van de internering meestal spontaan uit de geïnterneerden naar voren was getreden of door de Japanse kampcommandant was aangewezen. Het is van groot belang geweest dat de Japanse burgerinterningskampen een eigen kampbestuur hadden voor het regelen van de interne zaken, vooral ook omdat deze kampbesturen bijna steeds zo goed en eerlijk mogelijk opkwamen voor de belangen van de geïnterneerden.

Het aantal Japanners dat de kampen betrad, was zeer gering en bovendien aan strikte beperkingen onderhevig. De vrouwen hoefden niet bevreesd te zijn voor ongewenst bezoek. Slechts op enkele plaatsen hebben Japanse officieren geprobeerd vrouwen met list of geweld weg te halen voor hun bordelen. Dit was blijkbaar door Tokyo streng verboden; bij resoluut optreden van het kampbestuur of van de kampbewoners haalden de Japanners prompt bakzeil. Op Midden-Java is het de Japanners op een paar plaatsen gelukt vrouwen weg te halen onder het voorwendsel dat ze naar een ander kamp zouden worden overgebracht. Toen de autoriteiten in Tokyo hiervan van Japanse zijde op de hoogte werden gesteld, maakten ze aan deze situatie onmiddellijk een einde. Nadat de kampen in 1944 door het leger waren overgenomen, zijn dergelijke pogingen niet meer voorgekomen. Ook voor kleding, medicijnen en dergelijke moesten de geïnterneerden zelf zorgen; geïnterneerde artsen gaven medische hulp. Op het gebied van de geestelijke verzorging en van het onderwijs waren de mannenkampen veel beter toegerust dan de vrouwenkampen, die echter weer een grote voorsprong hadden op het terrein van huishoudelijk werk en verpleging. De weinige gezinskampen waren er in vele opzichten het beste aan toe, ook al omdat mannen, vrouwen en kinderen elkaar geestelijk en moreel konden steunen.

Zeer belangrijk was de verstrekking van voedsel, water en brandstof. De Japanners gaven een basisrantsoen dat ongeveer overeenkwam met het minimumrantsoen van een Japans burger in eigen land; het had een voedingswaarde van ongeveer zestienhonderd calorieën en kwam op niet meer dan vijftien cent. In vrouwenkampen ging van dat bedrag vijf cent af voor melk voor de kinderen. De mannenkampen op Java en een aantal kampen elders kregen dit basisrantsoen van het begin af aan en konden hun voedselvoorziening niet zelf regelen. Dit zelf regelen van de voeding werd overigens ook aan banden gelegd in kampen waar de geïnterneerden wél alles zelf moesten betalen. In alle kampen werden kampkassen

gevormd om langs legale weg voedsel in te kopen en daarvan profiteerden dan ook degenen die geen geld hadden. Daarnaast kon men nog op allerlei andere legale en illegale manieren voedsel binnen het kamp halen, zij het dat de voedselsmokkel door de Japanners streng werd gestraft.

Ondanks de dalende rantsoenen was het ziekte- en sterftecijfer in deze jaren niet hoog, voornamelijk dank zij het feit dat de geïnterneerden bij het uitbreken van de oorlog in goede lichamelijke conditie verkeerden en de Japanners hun het geld en de waardevoorwerpen lieten behouden die ze op het moment van hun internering bij zich hadden. Het kampbestuur trachtte zoveel mogelijk geld los te krijgen voor de kampkas en kreeg daarbij alle steun van de Japanners, die meermalen opdracht gaven alle geld bijeen te brengen, hetgeen dan meteen de kans op voedselsmokkel verminderde.

Contact tussen de geïnterneerden en de buitenwereld was van het begin af aan verboden, behalve in de vrouwenkampen op Java die pas begin 1943 'dicht' gingen. Ook alle correspondentie was verboden, zelfs tussen de kampen onderling en met de krijgsgevangenenkampen, zodat mannen en vrouwen niets van elkaars lot af wisten. Dit lokte natuurlijk allerlei pogingen tot clandestiene briefwisseling uit. De Japanners, die overal spionage en sabotage achter zochten, bestraften de betrokkenen streng.

Uit dit alles blijkt wel dat de Japanse militairen zich niet veel aantrokken van hun beloften aan het begin van de oorlog zich te zullen houden aan de Conventie van Genève. Ze lieten dat nog eens overduidelijk blijken in hun houding tegenover de twee instanties die aan gevangenen hulp kunnen bieden, namelijk het Internationale Rode Kruis en de mogendheden die in de door Japan bezette gebieden de belangen van onder andere Nederland behartigden, in dit geval Zweden en Zwitserland. Hun vertegenwoordigers werden wel erkend en toegelaten in Japan en China, maar door toedoen van de Japanse militairen kregen ze geen toegang tot de bezette gebieden. Daar werd hun werk gezien als spionage en sabotage. Ook materiële steun aan de geïnterneerden was verboden. Het Rode Kruis had met de uitwisselingsschepen voedselpakketten en medicijnen meegegeven, waarvan in 1944 een klein gedeelte terecht kwam in het bezette gebied. Na eindeloos gemarchandeer werd er eind 1944 nog een zending toegelaten, waarvan een deel op Java werd uitgedeeld. De rest werd echter achtergehouden. Minutieus werden wel de gelden verdeeld die door de geallieerden werden overgemaakt. In Japan en China werd geregeld financiële steun toegestaan, in Hongkong en op de Filippijnen in mindere mate. De Nederlandse regering ging voorop in pogingen geld te zenden naar de bezette gebieden; ze meende daarvoor per maand ruim een miljoen gulden nodig te hebben. Na eindeloze onderhandelingen is tweemaal £50.000 overgemaakt. Volgens de beschikbare gegevens is het eerste bedrag eind 1944 verdeeld over het gehele bezette gebied en door de Japanners meestal in de kampkassen gestort om er voedsel voor te kopen. De tweede zending kwam te laat en is slechts in enkele kampen uitbetaald.

HUISZOEKING

Zowel buiten als binnen de kampen werd men herhaaldelijk opgeschrikt door huiszoekingen. Niemand wist ooit wat hem bij een dergelijke gelegenheid boven het hoofd hing. De steeds wantrouwige Japanners en hun inheemse helpers traden veelal onberekenbaar op. Niet altijd liep het zo goed af als in het volgende stuk beschreven is.

Gistermorgen om 8 uur al beroering in het kamp. Vrouwen riepen tegen elkaar: 'Huiszoeking! Ze zijn met 100 man bezig!' Grote schrik allereerste, iedereen wordt zenuwachtig, wat nu weer? 'Wat zoeken ze?' 'Weten we niet, wapens en radio's waarschijnlijk!' We zien op straat groepjes politieagenten en enkele Jappen rondgaan. Onze buurvrouw rent voorbij. 'Hoe zijn ze?' roep ik. 'Vreselijk!' Ze rent naar het Salembaplein om sleutels te halen van een kistje, dat ze in bewaring heeft. Alle kisten en koffers moeten open. Na een half uur komen de politieagenten weer te voorschijn en sleuren een groot pak bijeengebonden militaire kleren mee. Dit wordt op straat gedeponeerd tot het meegenomen kan worden.

Mij schiet te binnen dat ik de Hollandse vlag opgeborgen heb in de kamferkist. Alle vlaggen moeten al lang vernietigd zijn! Ik pak hem uit, zet mijn zoon op wacht in de open voorgalerij en ga er mee naar de badkamer. Waar is de schaar? Natuurlijk onvindbaar, dus schaar geleend van buurvrouw en met bevende handen onze mooie vlag in drie repen gescheurd. Deze drie banen afzonderlijk in drie kasten ondergebracht. Ziezo, die angst is nu, God zij dank, voorbij.

Tante en ik proberen rustig aan het werk te gaan: rijst koken, groente schoonmaken, de was doen, maar we bleven steeds gespannen de gebeurtenissen op straat volgen. 'Waar zijn ze nu?' 'Op nummer zoveel wordt iemand geslagen.' — 'Het zijn lui van de Kempei' — 'Komen ze daar al?'

De ochtend verstreek en ze kwamen niet ... Drie uur stapt in de voorgalerij een keurige Inlandsche hoofdagent: 'Goedenmiddag, mevrouw, mag ik u even lastig vallen? Heeft u uniformen, mevrouw?' 'Ja, die heb ik.' 'Mag ik die hebben?' 'Ja, als het moet', zei ik, 'gaat u maar mee.' Verder gebeurde er niet veel. Het viel dus allemaal erg mee, voor ditmaal!

Er werd zo willekeurig en inconsequent te werk gegaan. Twee huizen hier vandaan is een mevrouw geslagen, omdat ze een soldaatje vonden, die een vlaggetje met rood-wit-groen op zijn hoed had, door een kind van 9 jaar getekend. De moeder kreeg een stomp, haar oude vader die tussenbeide kwam, een oplawaai onder zijn kin. De moeder met het kind moesten gistermorgen op de Kempei verschijnen, het ergste wat je in deze tijd gebeuren kan. Maar dit schijnt goed afgelopen te zijn, ik zag het kind gistermiddag al weer op straat. Ze hebben alleen een bulderpartijtje gehad.

(Uit het dagboek van een geïnterneerde vrouw te Batavia. 12 juni 1943. Overgenomen uit: 'Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting 1942—1945', Franeker 1960)